

Mao Tse-tung

W sprawie sprzeczności

Prawo sprzeczności właściwe rzeczom, zjawiskom, czyli prawo jedności przeciwieństw, jest podstawowym prawem dialektyki materialistycznej. Lenin mówi: „We właściwym swym sensie dialektyka jest to badanie sprzeczności w samej istocie przedmiotów...”¹ Prawo to Lenin nazywa często sednem czy też jądrem dialektyki². Toteż badając to prawo, nie możemy nie poruszyć szerokiego kręgu problemów, nie możemy nie poruszyć wielu zagadnień filozoficznych. Jeżeli zorientujemy się w tych zagadnieniach — zrozumiemy najgłębsze podstawy materialistycznej dialektyki. Są to zagadnienia następujące: dwa poglądy na świat, powszechny charakter sprzeczności, specyficzność sprzeczności, sprzeczność główna i główna strona sprzeczności, tożsamość i walka przeciwieństw, miejsce antagonizmu w szeregu sprzeczności.

Podjęta w ostatnich latach przez filozofów radzieckich krytyka idealizmu szkoły Deborina wzbudziła u nas ogromne zainteresowanie. Idealizm Deborina wywarł nader szkodliwy wpływ na niektórych członków Komunistycznej Partii Chin i należy stwierdzić, że poglądy dogmatyczne w naszej partii związane są z metodologią tej szkoły. Dlatego też głównym celem naszej pracy w zakresie studiów filozoficznych powinno być obecnie wykorzenienie poglądów dogmatycznych.

1. Dwa poglądy na świat

W historii poznania ludzkiego z dawien dawna istnieją dwie koncepcje praw rozwoju świata: jedna — metafizyczna druga — dialektyczna; stanowią one dwa przeciwstawne sobie poglądy na świat. Lenin mówi: „Dwie podstawowe (czy dwie możliwe? czy dwie dające się zaobserwować w historii?) koncepcje rozwoju (ewolucji) to: rozwój jako zmniejszanie się i zwiększanie, jako powtarzanie się, i rozwój jako jedność przeciwieństw (rozdwojenie jedności na wzajemnie wyłączające się przeciwieństwa i wzajemny stosunek między nimi)”³. Lenin mówi tutaj właśnie o tych dwóch odmiennych poglądach na świat.

Zarówno w Chinach, jak i w Europie metafizyczny sposób myślenia w ciągu bardzo długiego okresu dziejów właściwy był światopoglądowi idealistycznemu i panował w umysłach ludzkich. W Europie w początkowym okresie istnienia kapitalizmu metafizyczny był również materializm.

W wyniku tego, że wiele państw europejskich w toku swego rozwoju społeczno-ekonomicznego wkroczyło w fazę wysoko rozwiniętego kapitalizmu, że siły

wytwórcze, walka klasowa i nauka osiągnęły niebywały w dziejach poziom rozwoju, a proletariats przemysłowy stał się największą siłą napędową historii — powstał marksistowski światopogląd dialektyczno-materialistyczny. Wtedy w obozie burżuazji obok otwartego niczym niezamaskowanego reakcyjnego idealizmu, zjawił się wulgarny ewolucjonizm, który wystąpił przeciwko dialektyce materialistycznej. Metafizyka lub wulgarny ewolucjonizm rozpatruje wszystkie rzeczy w świecie jako izolowane, znajdujące się w stanie spoczynku, rozpatruje je w sposób jednostronny. Wszystkie rzeczy i zjawiska w świecie, ich formy i kategorie rozpatrują zwolennicy takiego poglądu na świat jako wiecznie izolowane od siebie i nigdy nie ulegające zmianom. Jeśli zaś nawet uznają, że zachodzą zmiany, to jedynie w postaci ilościowego zwiększania się lub zmniejszania oraz mechanicznej zmiany miejsca. Przy tym przyczyny takiego zwiększania się lub zmniejszania i zmiany miejsca tkwią — ich zdaniem — nie w samych rzeczach i zjawiskach, lecz poza nimi, to jest w oddziaływaniu sił zewnętrznych. Metafizycy sądzą, że różnorodne rzeczy i zjawiska w świecie oraz ich właściwości pozostają niezmiennie od początku swego istnienia, późniejsze zaś ich zmiany to tylko ilościowe zwiększanie się lub zmniejszanie. Metafizycy sądzą, iż rzecz może jedynie bez końca odtwarzać samą siebie, lecz nie może przekształcić się w inną, odmienną rzecz. Zdaniem metafizyków wyzysk kapitalistyczny, kapitalistyczną konkurencję, indywidualistyczną psychikę społeczeństwa kapitalistycznego — wszystko to można odnaleźć również w starożytnym społeczeństwie niewolniczym, a co więcej, nawet w społeczeństwie pierwotnym i wszystko to istnieć będzie wiecznie i niezmiennie. Mówiąc o przyczynach rozwoju społeczeństwa metafizycy tłumaczą go zewnętrznymi dla społeczeństwa warunkami — środowiskiem geograficznym, klimatem itp. Usiłują oni po prostu znaleźć przyczyny rozwoju poza samymi rzeczami i zjawiskami, negując tezę dialektyki materialistycznej, która głosi, że rozwój wywołują sprzeczności wewnętrzne, właściwe samym rzeczom i zjawiskom. Dlatego też nie są oni w stanie wytłumaczyć jakościowej wielorakości przedmiotów i zjawisk oraz przekształcania się jednej jakości w drugą. W Europie ten sposób myślenia w XVII i XVIII wieku znajdował wyraz w materializmie mechanistycznym, a w końcu wieku XIX i na początku XX — w wulgarnym ewolucjonizmie. W Chinach zaś rzecznikiem metafizycznego sposobu myślenia wyrażającego się w słowach: „niebo jest niezmiennie i niezmiennie jest tao”⁴ była przez długi okres czasu na wskroś zgniła panująca klasa feudałów. Burżuazja natomiast była rzecznikiem materializmu mechanistycznego i wulgarnego ewolucjonizmu importowanych w ostatnim stuleciu z Europy.

W przeciwieństwie do metafizycznego poglądu na świat światopogląd dialektyczno-materialistyczny wymaga, abyśmy badając rozwój rzeczy i zjawisk brali za punkt wyjścia ich treść wewnętrzną, związek, jaki zachodzi między daną rzeczą a innymi, to znaczy, abyśmy rozpatrywali rozwój rzeczy i zjawisk jako ich wewnętrzny, konieczny ruch samoczynny, przy czym każda rzecz (zjawisko) w swym ruchu znajduje się we wzajemnym związku i wzajemnym oddziaływaniu z innymi otaczającymi ją rzeczami lub zjawiskami. Zasadnicza przyczyna rozwoju rzeczy znajduje się nie poza nimi, lecz tkwi w nich, w sprzecznej naturze, stanowiącej wewnętrzną właściwość samych rzeczy. Każdej rzeczy i każdemu zjawisku właściwe są sprzeczności wewnętrzne. To one właśnie wywołują ruch i rozwój rzeczy. Sprzeczności wewnętrzne właściwe rzeczom i zjawiskom stanowią zasadniczą przyczynę ich rozwoju, podczas gdy wzajemny związek i oddziaływanie wzajemne między jedną rzeczą lub zjawiskiem a innymi rzeczami lub zjawiskami stanowią przyczyny drugiego rzędu. Tak więc dialektyka materialistyczna stanowczo odrzuciła metafizyczną teorię przyczyny zewnętrznej lub bodźca zewnętrznego, lansowaną przez zwolenników mechanistycznego materializmu i wulgarnego ewolucjonizmu. Jest rzeczą zupełnie oczywistą, że przyczyny czysto zewnętrzne mogą wywoływać jedynie mechaniczny ruch rzeczy, to jest zmianę objętości i ilości, ale nie mogą wyjaśnić, dlaczego rzeczom i zjawiskom właściwa jest nieskończona wielorakość jakościowa i dlaczego następuje przemiana jednej jakości w drugą. W rzeczywistości nawet ruch mechaniczny, wywoływany przez bodziec zewnętrzny, dokonuje się również poprzez wewnętrzne sprzeczności rzeczy. W świecie roślinnym i zwierzęcym zwykły wzrost i rozwój ilościowy są również wynikiem przede wszystkim sprzeczności wewnętrznych. Zupełnie tak samo rozwój społeczeństwa uwarunkowany jest przede wszystkim przyczynami nie zewnętrznymi, lecz wewnętrznymi.

Wiele państw, które znajdują się w jednakowych niemal warunkach geograficznych i klimatycznych, głęboko się od siebie różni pod względem poziomu swego rozwoju i rozwój ich odbywa się nader nierównomiernie. Nawet w jednym i tym samym państwie, w którym nie zaszły żadne zmiany geograficzne ani klimatyczne, dokonują się ogromne przemiany społeczne. Imperialistyczna Rosja przekształciła się w socjalistyczny Związek Radziecki, a zasklepiona w sobie feudalna Japonia stała się Japonią imperialistyczną, chociaż geografia i klimat tych krajów nie uległy zmianie. W Chinach, gdzie przez długi czas panował ustrój feudalny, zaszły w ciągu ostatnich stu lat ogromne zmiany, obecnie zaś dokonują się przemiany w kierunku utworzenia wyzwolonych, wolnych nowych Chin jakkolwiek geografia i klimat Chin bynajmniej

się nie zmieniały. Co prawda, geografia i klimat całej kuli ziemskiej i poszczególnych jej części również się zmieniają, ale w porównaniu z przemianami społecznymi są to zmiany zupełnie znikome: dla tych pierwszych jednostką czasu, w ciągu którego następują dostrzegalne zmiany, są dziesiątki i setki tysięcy lat, dla drugich zaś — tysiąclecia, stulecia, dziesięciolecia, a nawet kilka lat lub miesięcy (w okresie rewolucji). Z punktu widzenia dialektyki materialistycznej zmiany w przyrodzie uwarunkowane są głównie rozwojem jej sprzeczności wewnętrznych, a przemiany społeczne — głównie rozwojem sprzeczności wewnątrz społeczeństwa, to jest sprzeczności między siłami wytwórczymi a stosunkami produkcji, sprzeczności między klasami, sprzeczności między nowym a starym. Rozwój tych sprzeczności pcha społeczeństwo naprzód, doprowadza do zastąpienia starego społeczeństwa nowym.

Czy dialektyka materialistyczna wyklucza działanie przyczyn zewnętrznych? Nie, nie wyklucza. Dialektyka materialistyczna uważa, że przyczyny zewnętrzne są warunkiem przemian a przyczyny wewnętrzne — podstawą przemian, przy czym zewnętrzne przyczyny działają poprzez wewnętrzne. Jajo po otrzymaniu odpowiedniej ilości ciepła przekształca się w kurczę, ale ciepło nie może przekształcić w kurczę kamienia, gdyż podstawa ich jest odmienna. Wzajemny wpływ poszczególnych narodów istnieje stale. W epoce kapitalizmu, zwłaszcza zaś w epoce imperializmu i rewolucji proletariackich, wzajemny wpływ i oddziaływanie polityczne, ekonomiczne i kulturalne poszczególnych państw są ogromne. Październikowa Rewolucja Socjalistyczna rozpoczęła nową erę nie tylko w dziejach Rosji, lecz także w dziejach całego świata. Wpłynęła ona na przemiany wewnętrzne w różnych krajach, a jednocześnie — i to ze szczególną siłą — na przemiany wewnętrzne w Chinach. Jednakże przemiany te, zarówno w różnych innych krajach, jak i w Chinach, nastąpiły poprzez prawidłowości wewnętrzne samych tych krajów i Chin. W starciu między dwiema armiami o zwycięstwo czy klęskę decydują przyczyny wewnętrzne. Zwycięstwo jest rezultatem potęgi armii lub właściwego dowodzenia nią; klęska wypływa ze słabości armii lub błędów w dowodzeniu; przyczyny zewnętrzne działają poprzez wewnętrzne. W roku 1927 w Chinach przyczyną porażki, którą burżuazja zadała proletariatu, był oportunizm wewnątrz samego proletariatu chińskiego (w Komunistycznej Partii Chin). Kiedy zlikwidowaliśmy oportunizm, rewolucja chińska znowu wzmogła się na siłach. Później rewolucja chińska znów poważnie ucierpiała od ciosów wroga — tym razem w rezultacie pojawienia się wewnątrz naszej partii tendencji do awanturnictwa. Kiedy zaś zlikwidowaliśmy awanturnictwo, sprawa nasza znów zaczęła odnosić

sukcesy. ;by więc doprowadzić rewolucję do zwycięstwa, partia powinna opierać się na słuszności swojej linii politycznej i na trwałości swej organizacji.

Dialektyczny pogląd na świat zrodził się i w Chinach, i w Europie już w starożytności. Jednakże dialektyka starożytna miała charakter żywiołowy, prymitywny: w ówczesnych warunkach społecznych i historycznych nie mogła się ona jeszcze ostatecznie ukształtować. Wskutek tego nic mogła wszechstronnie objaśnić świata i jej miejsce zajęła później metafizyka. Znany filozof niemiecki Hegel, który żył w końcu XVIII i na początku XIX wieku, wniósł do dialektyki nader poważny wkład, ale dialektyka jego była idealistyczna. Dopiero z chwilą gdy wielcy działacze ruchu proletariackiego Marks i Engels uogólnili pozytywne wyniki osiągnięte przez ludzkość w toku rozwoju poznania, a w szczególności przejęli w sposób krytyczny racjonalne elementy dialektyki Hegla i stworzyli wielką teorię materializmu dialektycznego i historycznego, w dziejach ludzkiego poznania dokonała się olbrzymia rewolucja. Tę wielką teorię rozwinęli następnie Lenin i Stalin. Skoro tylko teoria ta przeniknęła do Chin, natychmiast wywołała ona tutaj ogromne przemiany w umysłach ludzkich.

Dialektyczny pogląd na świat uczy ludzi przede wszystkim umiejętnie badać, analizować ruch sprzeczności w rozmaitych rzeczach i zjawiskach oraz na podstawie tej analizy określać metody rozwiązania sprzeczności. Toteż konkretne zrozumienie właściwego rzeczom prawa sprzeczności jest dla nas niezmiernie ważne.

2. Powszechny charakter sprzeczności

Dla ułatwienia wykładu zatrzymam się najpierw na powszechnym charakterze sprzeczności, a potem na jej specyficzności. Chodzi o to, że po odkryciu światopoglądu dialektyczno-materialistycznego przez wielkich twórców marksizmu, Marksa i Engelsa, oraz kontynuatorów ich dzieła, Lenina i Stalina, dialektyka materialistyczna została zastosowana z olbrzymim powodzeniem w wielu dziedzinach badania historii ludzkości i historii przyrody, w wielu dziedzinach przeobrażeń społecznych i przeobrażenia przyrody (na przykład w ZSRR). Powszechny charakter sprzeczności uznało już bardzo wielu ludzi i dlatego nie trzeba się rozwodzić, aby wyjaśnić to zagadnienie; natomiast wielu towarzyszy, a w szczególności dogmatycy, nie orientuje się jeszcze w kwestii specyficznego charakteru sprzeczności. Nie rozumieją oni, że w sprzecznościach powszechne istnieje w szczególnym. Nie rozumieją oni również, jak wielkie znaczenie dla

naszego kierownictwa praktyką rewolucyjną ma badanie tego, co w sprzecznościach jest specyficzne, właściwe konkretnym rzeczom i zjawiskom naszych czasów. Dlatego też problem specyficzności w sprzecznościach wymaga poważnych studiów i rozpatrzeniu tego problemu poświęcić należy odpowiednie miejsce. Oto dlaczego badając właściwe rzeczom i zjawiskom prawo sprzeczności rozpatrzymy najpierw kwestię powszechnego charakteru sprzeczności, później przeanalizujemy szczegółowo kwestię jej specyficzności, a następnie znowu wrócimy do sprawy powszechności. Problem powszechnego lub absolutnego charakteru sprzeczności ma dwie strony: po pierwsze — sprzeczności istnieją w procesach rozwoju wszystkich rzeczy i zjawisk po drugie — w procesie rozwoju każdej rzeczy i każdego zjawiska ruch sprzeczności istnieje od początku aż do końca.

Engels mówi: „Sam ruch jest sprzecznością..⁵” Leninowskie określenie prawa jedności przeciwieństw głosi, że jest to „... uznanie (wykrycie) sprzecznych wzajemnie się wyłączających, przeciwstawnych tendencji we wszystkich zjawiskach i procesach przyrody (a więc także i ducha, i społeczeństwa)“⁶.

Czy słuszne są te tezy? Tak, słuszne. Wzajemna zależność i walka przeciwieństw, właściwych każdemu zjawisku, określają życie wszystkich rzeczy i zjawisk, są motorem rozwoju wszystkich rzeczy i zjawisk. Nie ma rzeczy nie zawierającej sprzeczności. Gdyby nie było sprzeczności, nie byłoby rozwoju wszechświata. Sprzeczność jest podstawą prostych form ruchu (na przykład ruchu mechanicznego), a tym bardziej podstawą złożonych form ruchu.

Engels w następujący sposób wytłumaczył powszechny charakter sprzeczności: „Jeżeli już prosta mechaniczna zmiana miejsca zawiera w sobie sprzeczność, to tym bardziej zawierają ją wyższe formy ruchu materii, a zwłaszcza życie organiczne i jego rozwój. ... życie polega przede wszystkim na tym właśnie, że dana istota jest w każdej chwili ta sama, a jednak inna. Życie jest to więc także sprzeczność tkwiąca obiektywnie w samych rzeczach i procesach, nieustannie się wyłaniająca i rozwiązująca; a skoro tylko ustaje sprzeczność, ustaje też życie, następuje śmierć. Podobnie widzieliśmy, że również w dziedzinie myślenia nie możemy ustrzec się sprzeczności, że na przykład sprzeczność między wewnętrźnie nieograniczoną ludzką zdolnością poznawczą a jej rzeczywistym działaniem tylko poprzez ludzi, zewnętrźnie ograniczonych i poznających w sposób ograniczony, rozwiązuje się w praktycznie, przynajmniej dla nas, nieskończonym szeregu następujących po sobie

pokoleń, w nieskończonym postępie. ...jedną z głównych podstaw wyższej matematyki jest sprzeczność... ;le i niższa matematyka roi się od sprzeczności”⁷.

Również Lenin w taki sam sposób tłumaczył powszechny charakter sprzeczności:

„W matematyce + i —. Różniczka i całka”
„ mechanicznie działanie i przeciwdziałanie”
„ fizycznie elektryczność dodatnia i ujemna”
„ chemii łączenie się i dysocjacja atomów”
„ naukach społecznych walka klasowa”⁸.

W wojnie natarcie i obrona, posuwanie się naprzód i wycofanie się, zwycięstwo i klęska — są to wszystko zjawiska ze sobą sprzeczne. Bez jednej strony nie ma również drugiej. Walka i związek wzajemny tych dwóch stron tworzą wojnę jako całość, są motorem rozwoju wojny, decydują o jej wyniku.

Wszelką rozbieżność pojęć ludzkich należy rozpatrywać jako odbicie obiektywnych sprzeczności. Obiektywne sprzeczności odbijając się w subiektywnym myśleniu wytwarzają pełen sprzeczności ruch pojęć, są motorem rozwoju myśli ludzkiej, rozwiązują nieustannie wyłaniające się przed myślą ludzką zagadnienia.

Przeciwstawność i walka różnych poglądów w partii powstają stale; jest to odbicie na terenie partii istniejących w społeczeństwie sprzeczności klasowych i sprzeczności między tym, co nowe, a tym, co stare. Jeżeli w partii nie ma sprzeczności i walki poglądów, w której toku następuje przewyciężenie sprzeczności, życie partii ustaje. Tak więc ustaliliśmy, że wszędzie, we wszystkich procesach, istnieją sprzeczności — zarówno w prostych, jak i w złożonych formach ruchu, zarówno w świecie obiektywnym, jak i w świadomości ludzkiej. Czy istnieje jednak sprzeczność w początkowym stadium każdego procesu? Czy proces rozwoju każdej rzeczy i zjawiska nacechowany jest sprzecznościami od początku do końca?

Jak wynika z artykułów, w których filozofowie radzieccy poddają krytyce szkołę Deborina, szkoła ta broni stanowiska, że sprzeczność pojawia się nie na samym początku procesu, lecz dopiero w określonym stadium jego rozwoju. Do tej zatem chwili rozwój procesu przebiega pod wpływem przyczyn zewnętrznych, nie zaś wewnętrznych. Tak więc Deborin stacza się do metafizycznej teorii bodźca zewnętrznego, do mechanicyzmu. Rozpatrując z tego punktu widzenia konkretne problemy zwolennicy Deborina dochodzili do wniosku, że między kułakami

a masami chłopskimi w warunkach radzieckich istnieją tylko różnice, lecz nie ma między nimi sprzeczności, i zgadzali się całkowicie z bucharinowskim punktem widzenia. Rozpatrując rewolucję francuską uważali oni, że przed rewolucją w obrębie stanu trzeciego, który składał się z robotników, chłopów i burżuazji, również istniały tylko różnice, ale nie było sprzeczności. Ten pogląd szkoły Deborina jest poglądem antymarksistowskim. Zwolennicy Deborina nie rozumieli, że każda różnica już zakłada sprzeczność, że różnica to sprzeczność. Już W najwcześniejszym okresie pojawienia się burżuazji i proletariatu powstała sprzeczność między pracą a kapitałem, tylko że nie zaostrzyła się jeszcze. Między robotnikami a chłopami nawet w warunkach socjalnych Związku Radzieckiego istnieją różnice. Różnice pomiędzy nimi są sprzecznością; nie może ona jedynie zaostrzyć się i stać się antagonizmem, nie może przybrać formy walki klasowej, nie jest czymś równoznacznym ze sprzecznością między pracą a kapitałem; w toku budownictwa socjalistycznego robotnicy i chłopci zawarli trwałe sojusze i wspomniana sprzeczność rozwiązuje się stopniowo w procesie rozwoju od socjalizmu do komunizmu. Można tu jednak mówić tylko o różnicach w charakterze sprzeczności, nie zaś o istnieniu lub nieistnieniu sprzeczności. Sprzeczność ma charakter powszechny, absolutny, tkwi we wszystkich procesach rozwoju rzeczy oraz zjawisk i przenika wszystkie procesy od początku do końca.

Co oznacza powstanie nowego procesu? Oznacza to, że dawna jedność i tworzące ją przeciwieństwa ustępują miejsca nowej jedności i tworzącym ją nowym przeciwieństwom, a wówczas powstaje nowy proces, który zjawia się na miejsce starego. Stary proces dobiega kresu, nowy proces powstaje. Nowy proces, zawierający nowe sprzeczności, rozpoczyna historię rozwoju swoich sprzeczności. Lenin wskazuje, że Marks w „Kapitale” dał wzór analizy ruchu sprzeczności przenikających cały proces rozwoju rzeczy czy zjawiska od początku aż do końca. Jest to metoda, którą należy stosować przy badaniu procesu rozwoju każdego zjawiska. Również sam Lenin prawidłowo stosował tę metodę, leżącą u podstaw wszystkich jego prac. „W Kapitale Marks analizuje najpierw najprostszy, najzwyczajniejszy, podstawowy, występujący najbardziej masowo, najbardziej powszedni, miliardy razy spotykany stosunek burżuazyjnego (twarowego) społeczeństwa: wymianę towarów. W tym elementarnym zjawisku (w tej komórce społeczeństwa burżuazyjnego) analiza ujawnia wszystkie sprzeczności (respective zarodek wszystkich sprzeczności) współczesnego społeczeństwa. Dalszy wykład pokazuje nam rozwój (i wzrost, i ruch) tych sprzeczności i tego społeczeństwa w jego poszczególnych częściach, od jego początku do jego końca”.⁸

Następnie Lenin wskazuje: „Taka też powinna być metoda wykładania (respective studiowania) dialektyki w ogóle...”⁹

Komuniści chińscy powinni opanować tę metodę; tylko wówczas potrafią oni prawidłowo analizować historię i współczesną sytuację rewolucji chińskiej oraz określać jej perspektywy.

3. Specyficzność sprzeczności

Jak już mówiliśmy wyżej, powszechny i absolutny charakter sprzeczności polega na tym, że sprzeczności istnieją w procesie rozwoju wszystkich zjawisk i przenikają proces rozwoju każdego zjawiska od początku do końca.

Teraz zatrzymamy się na tym, co jest w sprzecznościach specyficzne, i na tym, co względne. Zagadnienie to należy rozpatrzyć w kilku płaszczyznach.

Przed wszystkim sprzeczności wszystkich poszczególnych form ruchu materii mają charakter specyficzny. Poznanie materii przez człowieka — to poznanie form ruchu materii, ponieważ w świecie nie ma nic poza materią w ruchu, przy czym ruch materii zawsze przybiera określone formy. Mając do czynienia z każdą poszczególną formą ruchu, trzeba mieć na względzie to, co w tej formie i w różnych innych formach ruchu jest wspólne. Jednakże sprawą jeszcze ważniejszą— i będącą podstawą naszego poznania rzeczy—jest uwzględnianie tego specyficznego, co właściwe jest każdej formie ruchu, to jest uwzględnianie jej jakościowej odmienności od innych form ruchu. Tylko w ten sposób można odróżnić jedno zjawisko od innego. Każda forma ruchu zawiera swoje specyficzne sprzeczności stanowiące specyficzną istotę zjawiska, która odróżnia je od innych zjawisk. Na tym polega wewnętrzna przyczyna lub podstawa nieskończonej różnorodności istniejących w świecie rzeczy i zjawisk. W przyrodzie istnieje mnóstwo form ruchu: ruch mechaniczny, dźwięk, światło, ciepło, elektryczność, rozkład, połączenie itd. Wszystkie te formy ruchu materii pozostają we wzajemnej zależności od siebie, ale w swej istocie wzajemnie różnią się od siebie. O specyficznej istocie każdej formy ruchu materii decydują specyficzne, tylko jej właściwe sprzeczności. Stan taki istnieje nie tylko w przyrodzie: ma on miejsce w równym stopniu w zjawiskach społecznych i ideologicznych. Każda forma społeczna, każda forma świadomości zawiera swoje specyficzne sprzeczności i posiada swoją specyficzną istotę.

Rozgraniczenie dziedzin w nauce opiera się właśnie na specyficznych sprzecznościach zawartych w obiektach badania naukowego. Właśnie badanie określonych sprzeczności, właściwych jedynie określonej sferze zjawisk, stanowi przedmiot tej czy innej nauki. Na przykład plus i minus w matematyce, działanie i przeciwdziałanie w mechanice, elektryczność dodatnia i ujemna w fizyce, rozkład i połączenie w chemii, siły wytwórcze i stosunki produkcji, klasy i walka klasowa w naukach społecznych, natarcie i obrona w nauce wojennej, idealizm i materializm metafizyka i dialektyka w filozofii itd. — wszystko to stanowi przedmiot badania poszczególnych nauk właśnie ze względu na istnienie specyficznych sprzeczności i specyficznej istoty. Oczywiście bez poznania tego, co jest w sprzecznościach powszechne, nie można wykryć ogólnych przyczyn czy też ogólnych podstaw ruchu, rozwoju zjawisk. Jednakże bez zbadania tego, co jest w sprzecznościach specyficzne, nie można określić specyficznej istoty odróżniającej jedno zjawisko od innych, nie można wykryć specyficznych przyczyn czy też specyficznych podstaw ruchu, rozwoju zjawisk, nie można odróżnić od siebie zjawisk, nie można rozgraniczyć dziedzin badania naukowego. Jeśli spojrzymy na kolejność procesu poznania ludzkiego, to stwierdzimy, że zawsze rozszerza się ono stopniowo od poznania tego, co jednostkowe i specyficzne, do poznania tego, co ogólne. Ludzie zawsze poznają przede wszystkim specyficzną istotę wielu rozmaitych zjawisk, a dopiero potem mogą przechodzić do uogólnienia, poznawać ogólną istotę zjawisk. Jedynie poznawszy daną ogólną istotę, kierując się tą ogólną wiedzą i badając później rozmaite konkretne rzeczy, których jeszcze nie zbadano lub które zbadano nie dość głęboko, oraz wykrywając ich specyficzną istotę, można uzupełnić, wzbogacić i rozwinąć znajomość danej istoty ogólnej, nie dopuszczając przy tym by ta znajomość istoty ogólnej przekształciła się w coś skostniałego i martwego. Takie są dwa etapy procesu poznania: pierwszy — od tego co specyficzne do tego co ogólne; drugi — od tego, co ogólne, do tego, co specyficzne. Rozwój poznania ludzkiego stanowi zawsze ruch po linii spiralnej, przy czym każdy cykl wznosi poznanie na wyższy szczebel, nieustannie pogłębia je (jeśli przestrzegana jest przy tym ściśle metoda naukowa) Błąd naszych dogmatyków w tej kwestii polega na tym, że z jednej strony nie rozumieją oni, iż dopiero po zbadaniu tego, co specyficzne w sprzeczności, oraz po poznaniu specyficznej istoty poszczególnych rzeczy można w całej pełni poznać to, co jest w sprzeczności powszechne, poznać w pełni ogólną istotę rzeczy; z drugiej zaś strony — na tym że nie rozumieją, iż poznawszy ogólną istotę rzeczy musimy kontynuować badania rzeczy konkretnych, zbadanych nie dość jeszcze głęboko lub nowo powstałych. Nasi dogmatycy — to leniuchy, odrzucają oni wszelką

żmudną pracę badawczą nad konkretnymi rzeczami, rozpatrują ogólne prawdy jak coś, co spadło z nieba, przekształcają je w coś niepojętego, w czysto abstrakcyjne formuły, zupełnie negują i odwracają do góry nogami normalną kolejność poznawania prawdy przez ludzi. Nie rozumieją oni także wzajemnego związku dwóch etapów poznania: od tego, co specyficzne, do tego, co ogólne, i od tego, co ogólne, do tego, co specyficzne. Nie rozumieją oni zupełnie marksistowskiej teorii poznania.

Trzeba badać nie tylko specyficzne sprzeczności każdego wielkiego systemu form ruchu materii i uwarunkowaną tymi sprzecznościami istotę, lecz również specyficzne sprzeczności każdej z tych form ruchu materii na każdym poszczególnym etapie długiej drogi jej rozwoju oraz istotę każdej z form. Wszystkie formy ruchu w każdym rzeczywistym a nie wyimaginowanym procesie rozwoju różnią się jakościowo, i w naszej pracy badawczej należy na ten moment zwracać szczególną uwagę, przy czym od niego właśnie trzeba zaczynać. Jakościowo odmienne sprzeczności można rozwiązywać jedynie za pomocą jakościowo odmiennych metod. Na przykład sprzeczność między proletariatem a burżuazją rozwiązuje się metodą rewolucji socjalistycznej. Sprzeczność między masami ludowymi a ustrojem feudalnym rozwiązuje się metodą rewolucji demokratycznej. Sprzeczność między koloniami a imperializmem rozwiązuje się metodą wojny narodowo-rewolucyjnej. Sprzeczność między klasą robotniczą a chłopstwem w społeczeństwie socjalistycznym rozwiązuje się metodą kolektywizacji i mechanizacji rolnictwa. Sprzeczności wewnątrz partii komunistycznej rozwiązywane są metodą krytyki i samokrytyki. Sprzeczności między społeczeństwem a przyrodą rozwiązywane są metodą rozwoju sił wytwórczych. Proces zmienia się, stary proces i stare sprzeczności ulegają likwidacji, rodzi się nowy proces i rodzą się nowe sprzeczności, a odpowiednio do tego zmieniają się też metody rozwiązywania sprzeczności. Z gruntu odmienne były zarówno sprzeczności rozwiązane przez rewolucję lutową i Rewolucję Październikową w Rosji, jak i metody zastosowane w obu rewolucjach dla rozwiązania tych sprzeczności. Rozwiązywanie odmiennych sprzeczności odmiennymi metodami — to zasada, której marksiści-leninowcy powinni ściśle przestrzegać. Dogmatycy natomiast nie przestrzegają tej zasady, nie rozumieją odmienności warunków, w których dokonują się różne rewolucje, nie rozumieją zatem, że odmienne sprzeczności należy rozwiązywać odmiennymi metodami, narzucają wszędzie szablonowy schemat, który uważają za niezmienny; to zaś może jedynie doprowadzić rewolucję do niepowodzeń lub zupełnie popsuć sprawę, która dotychczas szła dobrze. Ażeby w procesie rozwoju jakiegokolwiek zjawiska wykryć

specyficzne cechy sprzeczności w ich całokształcie i wzajemnym związku, to jest, ażeby wykryć istotę procesu rozwoju zjawiska, należy wykryć specyficzne cechy wszystkich stron sprzeczności zawartych w tym procesie, w przeciwnym bowiem wypadku wykrycie istoty procesu będzie niemożliwe; na to właśnie w naszej pracy badawczej należy zwrócić szczególną uwagę.

W procesie rozwoju każdego doniosłego zjawiska tkwi szereg sprzeczności. Na przykład w procesie chińskiej rewolucji burżuazyjno-demokratycznej istnieje sprzeczność między różnymi uciskanymi klasami społeczeństwa chińskiego a imperializmem, sprzeczność między masami ludowymi a ustrojem feudalnym, sprzeczność między proletariatem a burżuazją, sprzeczność między chłopstwem i drobną burżuazją miejską z jednej strony a burżuazją — z drugiej sprzeczności między poszczególnymi reakcyjnymi klikami rządzącymi itd. — sytuacja jest tu niezwykle skomplikowana. A przy tym nie tylko wszystkie te sprzeczności mają swój specyficzny charakter i nie można ich podciągać pod jeden strychulec, lecz także obie strony każdej sprzeczności mają z kolei swoje cechy szczególne i ich również nie można ujmować jednakowo. My, rewolucjoniści chińscy, musimy rozumieć specyficzność sprzeczności nie tylko w ich całokształcie, to jest w ich wzajemnym związku, lecz musimy badać również wszystkie poszczególne (strony) sprzeczności, albowiem tylko w ten sposób można zrozumieć ich całokształt. Zrozumieć obie strony sprzeczności — to znaczy zrozumieć szczególną sytuację każdej ze stron, zrozumieć, w jakich konkretnych formach zachodzą między nimi stosunki wzajemnego uwarunkowania i przeciwieństwa, jakie są konkretne metody walki stosowane przez każdą ze stron w ich związku wzajemnym i przeciwieństwie, a także i po zerwaniu związku wzajemnego. Zbadanie tych zagadnień jest bardzo ważne. To właśnie miał na myśli Lenin, gdy mówił, że kwintesencją, żywą duszą marksizmu jest konkretna analiza konkretnej sytuacji ¹⁰. Nasi dogmatycy naruszają wskazania Lenina, nigdy nie zaprzatają sobie głowy konkretną analizą jakiegokolwiek zjawiska, a ich artykuły i przemówienia sprowadzają się niezmiennie do pustego bezprzedmiotowego klepania szablonowych schematów i wnoszą do naszej partii nader kiepski styl.

Przy badaniu jakiegokolwiek zagadnienia niedopuszczalny jest subiektywizm jednostronność i powierzchowność. Subiektywizm — to nieumiejętność ujęcia zagadnienia w sposób obiektywny, to jest materialistyczny. o czym mówiłem już w pracy „\V sprawie praktyki”. Jednostronność znajduje wyraz w nieumiejętności wszechstronnego rozpatrywania zagadnień, w pojmowaniu jednego tylko spośród

przeciwieństw: na przykład, kiedy ludzie rozumieją tylko Chiny, ale nie rozumieją Japonii, rozumieją tylko partię komunistyczną, ale nie rozumieją Kuomintangu, rozumieją tylko proletariatus, ale nie rozumieją burżuazji, rozumieją tylko chłopów, ale nie rozumieją obszarników, orientują się tylko w pomyślnej sytuacji, ale nie orientują się w sytuacji trudnej, rozumieją tylko przeszłość, ale nie rozumieją przyszłości, rozumieją tylko poszczególne fragmenty, ale nie rozumieją całokształtu, rozumieją tylko braki, ale nie rozumieją osiągnięć, rozumieją tylko powoda, ale nie rozumieją pozwanego, rozumieją tylko nielegalną robotę rewolucyjną, ale nie rozumieją legalnej roboty rewolucyjnej itd. — słowem, nie rozumieją szczególnych cech różnych stron sprzeczności. To właśnie znaczy jednostronnie ujmować zagadnienie, czyli widzieć szczegóły, a nie widzieć całości, widzieć drzewa, a nie widzieć lasu. Przy takim ujmowaniu zagadnienia nie można znaleźć metody rozwiązania sprzeczności, nie można zrealizować rewolucyjnych zadań, nie można wykonać poruczonej pracy, nie można właściwie rozwijać walki poglądów w partii. Sun-tsy ¹¹, analizując zagadnienia wojny, mówił: „Znaj nieprzyjaciela i znaj siebie, a będziesz niezwyciężony”. Mówił on o dwóch stronach walczących. Wei Czeng, żyjący w epoce Tang, mówił: „Jeśli wysłuchasz wszystkich—poznasz prawdę; jeśli uwierzysz jednemu tylko — pozostaniesz w niewiedzy”¹² A i on także rozumiał, wadliwość jednostronnego podejścia. Jednakże nasi towarzysze często ujmują zagadnienia jednostronnie i dlatego nierzadko wpadają w tarapaty. Bohater powieści „Szuihuczuan”¹³, Sung Kiang, atakował trzykrotnie Czucziaczuang ale wskutek nieznajomości sytuacji i niewłaściwej metody działania doznał dwukrotnie porażki. Gdy natomiast zmienił metodę działania i zaczynając od rozpoznania sytuacji zorientował się w systemie labiryntów, doprowadził do zerwania przymierza między osadami Licziaczuang, Hucziaezuang i Czucziaczuang, urządził zasadzkę w obozie nieprzyjacielskim i zastosował metodę w rodzaju owego konia trojańskiego, o którym głosi cudzoziemska legenda — trzeci jego atak uwieńczony został wówczas powodzeniem. Powieść „Szuihuczuan” zawiera wiele przykładów zastosowania dialektyki materialistycznej, wśród których jednym z najlepszych jest trzykrotny atak na Czucziaczuang. Lenin mówił: „;by rzeczywiście znad przedmiot należy ogarnąć, zbadać wszystkie jego strony, wszystkie związki i uwarunkowania. Nigdy nie osiągniemy tego całkowicie, ale postulat wszechstronności ustrzeże nas od błędów i od skostnienia”¹⁴. Powinniśmy pamiętać jego słowa.

Powierzchnowość polega na tym, że ludzie nie biorą pod uwagę ani szczególnych cech sprzeczności w jej całokształcie, ani szczególnych cech różnych jej stron, negują konieczność głębokiego wniknięcia w istotę rzeczy i skrupulatnego zbadania

szczególnych cech sprzeczności, dokonują obserwacji jakoś na dystans, dostrzegają w sposób li tylko orientacyjny ogólne cechy sprzeczności i z miejsca usiłują ją rozwiązać (odpowiadają na pytania, rozstrzygają spory, prowadzą robotę, kierują operacjami wojennymi). Takie ujmowanie sprawy zawsze pociąga za sobą smutne następstwa.

Przyczyna tego, że nasi towarzysze cierpiący na dogmatyzm i empiryzm popełniają błędy, polega na ich subiektywnym, jednostronnym i powierzchownym ujmowaniu rzeczy. Jednostronność i powierzchowność — to również subiektywizm. Ponieważ w rzeczywistości wszystkie obiektywnie istniejące rzeczy są ze sobą powiązane i każdej z nich właściwe są wewnętrzne prawidłowości, ludzie zaś, zamiast we właściwy sposób to odzwierciedlić, rozpatrują zjawiska jednostronnie lub powierzchownie, nie poznają ich wzajemnego związku i wewnętrznych prawidłowości — metoda zatem tych ludzi jest subiektywistyczna.

Powinniśmy badać nie tylko pechy szczególne ruchu sprzeczności w ogólnym procesie rozwoju zjawisk — w ich związku wzajemnym i z uwzględnieniem sytuacji każdej ze stron; różne etapy tego procesu rozwoju mają swoje cechy szczególne, których również nie wolno pomijać.

Podstawowa sprzeczność w procesie rozwoju zjawiska oraz uwarunkowana tą podstawową sprzecznością istota procesu nie znikają aż do chwili zakończenia procesu, ale sytuacja na różnych etapach długotrwałego procesu rozwoju zjawiska częstokroć bywa różna. Dzieje się tak dlatego, że chociaż charakter podstawowej sprzeczności w procesie rozwoju zjawiska oraz istota tego procesu nie zmieniają się, to jednak na poszczególnych etapach długotrwałego procesu rozwoju sprzeczność podstawowa przybiera coraz ostrzejsze formy. ; przy tym spośród całego szeregu wielkich i drobnych sprzeczności, uwarunkowanych podstawową sprzecznością lub znajdujących się pod jej wpływem, niektóre zaostrzają się, inne rozwiązują się chwilowo lub częściowo bądź też ulegają złagodzeniu, jeszcze inne zaś powstają od nowa. Właśnie dlatego w procesie występują różne etapy. Kto nie zwraca uwagi na etapy procesu rozwoju zjawiska, ten nic jest w stanie należycie rozwiązać właściwych temu zjawisku sprzeczności. Na przykład, kiedy kapitalizm epoki wolnej konkurencji przekształcił się w imperializm, nie uległa bynajmniej zmianie natura dwóch antagonistycznych klas — proletariatu i burżuazji — ani też burżuazyjna istota danego społeczeństwa, jednakże sprzeczności między tymi dwiema klasami zaostrzyły się, powstały sprzeczności między kapitałem monopolistycznym

a niemonopolistycznym, zaostrzyły się sprzeczności między metropoliami a koloniami, ze szczególną ostrością wystąpiły sprzeczności między krajami kapitalistycznymi, to jest sprzeczności wywoływane nierównomiernym rozwojem poszczególnych krajów. Tak powstało odrębne stadium kapitalizmu — stadium imperializmu. Leninizm stał się marksizmem epoki imperializmu i rewolucji proletariackiej właśnie dlatego, że Lenin i Stalin dali słuszne wyjaśnienie tych sprzeczności oraz opracowali słuszną teorię i taktykę rewolucji proletariackiej, powołanej do ich rozwiązania.

Jeżeli weźmiemy proces rewolucji burżuazyjno-demokratycznej w Chinach, która zaczęła się od rewolucji 1911 roku, to i tu również występuje kilka specyficznych etapów. W szczególności, ten okres rewolucji, kiedy na jej czele stała burżuazja, oraz ten okres kiedy na czele rewolucji stał proletariatus, stanowią dwa zupełnie odmienne etapy historyczne. Objęcie kierownictwa przez proletariatus zmieniło z gruntu oblicze rewolucji, doprowadziło do przegrupowania sił klasowych, do rozwinęcia na szeroką skalę rewolucji chłopskiej, nadało rewolucji wymierzonej przeciwko imperializmowi i feudalizmowi konsekwentny charakter, stworzyło możliwość przerastania rewolucji demokratycznej w rewolucję socjalistyczną itd. Wszystko to było niemożliwe w tym okresie rewolucji, kiedy kierowała nią burżuazja. Chociaż bynajmniej nie uległ zmianie charakter głównej sprzeczności całego procesu, to jest charakter tego procesu jako antyimperialistycznej i antyfeudalnej demokratycznej rewolucji (druga strona tej sprzeczności — półkolonialny i półfeudalny charakter kraju), to jednak w ciągu tego długiego okresu zaszły tak wielkie wydarzenia, jak klęska rewolucji 1911 roku i ustanowienie władzy północnych militarystów, utworzenie pierwszego jednolitego frontu narodowego i rewolucja lat 1924—1927, złamanie jednolitego frontu i przejście burżuazji do obozu kontrrewolucji, wojny wewnętrzne między nowymi militarystami, rewolucyjna wojna agrarna, utworzenie drugiego jednolitego frontu narodowego i wojna przeciwko najeźdźcom japońskim. Innymi słowy, w ciągu dwudziestu z górą lat przebyto kilka etapów rozwoju, których charakterystyczną cechą było to, że jedne sprzeczności zaostrzały się (na przykład rewolucyjna wojna agrarna oraz wtargnięcie Japonii do czterech północno-wschodnich prowincji Chin) inne sprzeczności znajdowały rozwiązanie częściowe na pewien okres czasu (na przykład likwidacja północnych militarystów, skonfiskowanie przez nas ziemi obszarnej), jeszcze inne zaś powstawały od nowa (na przykład walka między nowymi militarystami, zagarnięcie przez obszarników swych dawnych gruntów, z chwilą gdy straciliśmy bazy rewolucyjne w Chinach południowych) itp.

Badając specyficzność sprzeczności na różnych etapach procesu rozwoju zjawiska, należy nie tylko rozpatrywać je w ich wzajemnym związku i całokształcie, lecz także ujmować je uwzględniając każdą ze stron sprzeczności na każdym etapie rozwoju.

Weźmy na przykład Kuomintang i partię komunistyczną: o ile Kuomintang (jedna strona) w okresie pierwszego jednolitego frontu realizował trzy podstawowe wytyczne polityki Sun Jat-sena — sojusz z Rosją Radziecką, sojusz z partią komunistyczną oraz popieranie robotników i chłopów — o tyle miał on charakter rewolucyjny, był zdolny do życia i uosabiał sojusz różnych klas w rewolucji demokratycznej. Po 1927 roku Kuomintang przeobraził się w swoje zupełne przeciwieństwo, w reakcyjny blok obszarników i wielkiej burżuazji. Po wypadkach siaoskich z grudnia 1936 roku w Kuomintangu rozpoczął się znowu zwrot w kierunku zaprzestania wojny domowej i zawarcia sojuszu z partią komunistyczną w celu wspólnej walki przeciwko imperializmowi japońskiemu. Takie są cechy szczególne Kuomintangu na trzech etapach. Powstanie tych szczególnych cech wywołane było oczywiście wielu przyczynami. Co się zaś tyczy Komunistycznej Partii Chin (druga strona) to w okresie pierwszego jednolitego frontu była ona jeszcze młoda i chociaż bohatersko stanęła na czele rewolucji lat 1924—1927, to jednak ujawniła niedojrzałość w pojmowaniu charakteru, zadań i metod rewolucji. Właśnie dlatego powstały w ostatnim okresie tej rewolucji centusiuizm miał możliwość odegrania swej roli i doprowadził rewolucję do klęski. Po roku 1927 partia komunistyczna bohatersko pokierowała rewolucyjną wojną agrarną, stworzyła armię rewolucyjną i bazy rewolucyjne, lecz popełniła błędy mające charakter awanturnictwa, wskutek czego armia i bazy poniosły bardzo poważne straty. Po roku 1935 partia komunistyczna przezwyciężyła te błędy, stanęła na czele nowego jednolitego frontu antyjapońskiego, i oto dziś rozwija się wielka walka tego frontu. Na etapie obecnym partia komunistyczna jest już partią, która przeszła próbę dwóch rewolucji i posiada bogate doświadczenie. Takie są cechy szczególne Komunistycznej Partii Chin na trzech etapach. Powstanie tych cech wywołane było również szeregiem przyczyn. Bez zbadania tych szczególnych cech nie sposób zrozumieć specyficzności wzajemnych stosunków między Kuomintangiem a partią komunistyczną na poszczególnych etapach rozwoju: utworzenia jednolitego frontu zerwania jednolitego frontu i ponownego utworzenia jednolitego frontu. ;by więc zbadać wszystkie cechy szczególne obu partii, należy ująć to zagadnienie jeszcze głębiej — zbadać bazę klasową obu partii i te sprzeczności, które powstawały na tym podłożu w poszczególnych okresach, między każdą z tych partii a innymi stronami. Na przykład w okresie pierwszego sojuszu z partią komunistyczną istniała dla

Kuomintangu, z jednej strony, sprzeczność między nim a imperialistami zagranicznymi wskutek czego Kuomintang występował przeciwko imperializmowi, z drugiej zaś strony — sprzeczność pomiędzy Kuomintangiem a masami ludowymi wewnątrz kraju: w słowach Kuomintang przyrzekał masom pracującym wiele dobrodziejstw, w praktyce zaś dał im znikomo mało lub nie dał dosłownie nic. Natomiast w okresie prowadzenia przez Kuomintang wojny przeciwko komunistom walczył on w sojuszu z imperializmem i feudalizmem przeciwko masom ludowym zlikwidował jednym pociągnięciem pióra wszystkie prawa zdobyte przez masy ludowe w toku rewolucji, zaostrował tym samym sprzeczność pomiędzy sobą a masami ludowymi. Obecnie, w okresie walki przeciwko japońskim najeźdźcom, wobec istnienia sprzeczności między Kuomintangiem a imperializmem japońskim, Kuomintang jest z jednej strony zainteresowany w sojuszu z partią komunistyczną, ale z drugiej strony nie osłabia bynajmniej swojej walki i represji przeciwko partii komunistycznej i ludowi chińskiemu. Natomiast partia komunistyczna kroczyła i kroczy niezmiennie razem z masami ludowymi walcząc przeciwko imperializmowi i feudalizmowi. W obecnym jednak okresie walki przeciwko japońskim najeźdźcom, ze względu na to, że Kuomintang wypowiedział się za stawieniem oporu najeźdźcom, partia komunistyczna zaczęła prowadzić umiarkowaną politykę w stosunku do Kuomintangu i sił feudalnych w kraju. Wobec tych wszystkich okoliczności między obu partiami bądź kształtuje się sojusz, bądź też rozpala się walka, przy czym nawet w okresach sojuszu wytwarza się skomplikowana sytuacja, kiedy istnieją równocześnie i sojusz, i walka. Bez zbadania szczególnych cech tych przeciwstawnych stron nie zdołamy zrozumieć nie tylko wzajemnego stosunku między każdą z tych dwu partii a innymi stronami, ale nawet wzajemnego stosunku między samymi tymi partiami.

Wynika stąd, że przy badaniu szczególnych cech wszelkich sprzeczności — sprzeczności w rozmaitych formach ruchu materii, sprzeczności w formach ruchu przy rozmaitych procesach rozwoju, różnych stron sprzeczności w tych czy innych procesach rozwoju, sprzeczności w procesach rozwoju na różnych etapach tych procesów, a także różnych stron sprzeczności na różnych etapach rozwoju — że przy badaniu wszystkich tych szczególnych cech sprzeczności niedopuszczalne są subiektywne dowolności; niezbędna tu jest konkretna analiza. Bez konkretnej analizy nie można poznać jakichkolwiek szczególnych cech sprzeczności. Po-winniśmy zawsze pamiętać słowa Lenina: konkretna analiza konkretnej sytuacji. W dziedzinie takiej konkretnej analizy po raz pierwszy dali nam wspaniałe wzory Marks i Engels.

Kiedy Marks i Engels zastosowali właściwe zjawiskom prawo sprzeczności do badania procesu społeczno-historycznego, dostrzegli oni sprzeczność między siłami wytwórczymi a stosunkami produkcji, sprzeczność między klasą wyzyskiwaczy a klasą wyzyskiwanych, jak również zrodzoną przez te sprzeczności sprzeczność między bazą ekonomiczną a nadbudową polityczną, ideologiczną itd. Dostrzegli, że sprzeczności te wywołają nieuchronnie w różnych społeczeństwach klasowych różne pod względem charakteru rewolucje socjalne.

Gdy Marks zastosował to prawo do badania struktury ekonomicznej społeczeństwa kapitalistycznego, dostrzegł on, że podstawową sprzecznością tego społeczeństwa jest sprzeczność między społecznym charakterem produkcji a prywatną formą przywłaszczania. Sprzeczność ta przejawia się w sprzeczności między zorganizowanym charakterem produkcji w poszczególnych przedsiębiorstwach a niezorganizowanym charakterem produkcji w całym społeczeństwie. W stosunkach zaś klasowych sprzeczność ta przejawia się w sprzeczności między klasą kapitalistów a klasą proletariuszy.

Wskutek ogromnej różnorodności zjawisk i nieskończoności rozwoju to, co w jednym wypadku jest powszechne, może w innym określonym wypadku przekształcić się w szczególne. I przeciwnie — to co w jednym określonym wypadku jest szczególne, może w innym określonym wypadku przekształcić się w powszechne. Właściwa ustrojowi kapitalistycznemu sprzeczność między społecznym charakterem produkcji a prywatną własnością środków produkcji jest cechą ogólną wszystkich krajów, w których istnieje i rozwija się kapitalizm. W ustroju kapitalistycznym sprzeczność ta ma charakter powszechny. Jednakże ta właściwa kapitalizmowi sprzeczność stanowi zjawisko cechujące określony etap historyczny w rozwoju społeczeństwa klasowego w ogóle i z punktu widzenia sprzeczności między siłami wytwórczymi a stosunkami produkcji w społeczeństwie klasowym w ogólności jest ona sprzecznością specyficzną. Jednakże ujawniwszy specyficzny charakter wszystkich sprzeczności społeczeństwa kapitalistycznego, ujawnił Marks tym samym jeszcze głębiej, jeszcze pełniej i jeszcze wszechstronniej powszechny charakter sprzeczności między siłami wytwórczymi a stosunkami produkcji w społeczeństwie klasowym w ogóle.

Ponieważ to, co szczególne, związane jest z tym, co powszechne, ponieważ wewnętrzną właściwością każdego zjawiska jest nie tylko to, co jest w sprzeczności

szczególne, lecz i to, co jest w niej powszechne — zatem to co powszechne, istnieje w tym, co szczególne. Toteż badając określone zjawisko należy ujawnić obie te strony i ich wzajemny związek, ujawnić to szczególne i to powszechne, co stanowi wewnętrzną właściwość danego zjawiska, oraz zachodzący między nimi związek wzajemny, ujawnić związek wzajemny między danym zjawiskiem a wielu innymi zjawiskami znajdującymi się poza nim. Stalin, wyjaśniając w swej słynnej pracy „O podstawach leninizmu” historyczne źródła leninizmu, analizuje sytuację międzynarodową, w której zrodził się leninizm, analizuje sprzeczności kapitalizmu, zaostrzone w warunkach imperializmu do granic ostatecznych, ukazuje, jak owe sprzeczności doprowadziły do tego, że rewolucja proletariacka stała się sprawą bezpośredniej praktyki i że wytworzyły się sprzyjające warunki do bezpośredniego szturmu na kapitalizm; co więcej — analizuje on przyczyny, które sprawiły, że Rosja stała się ogniskiem leninizmu, że Rosja carska była wówczas punktem węzłowym wszystkich sprzeczności imperializmu i że właśnie proletariat rosyjski mógł się stąd awangardą rewolucyjnego proletariatu międzynarodowego.

Tak więc, dokonawszy analizy tego powszechnego, które tkwi w sprzecznościach właściwych imperializmowi, Stalin wykazał, że leninizm jest marksizmem epoki imperializmu i rewolucji proletariackiej; dokonawszy analizy tego, co było specyficzne i właściwe imperializmowi Rosji carskiej w ramach owych sprzeczności ogólnych, wyjaśnił, dlaczego właśnie Rosja stała się ojczyzną teorii i taktyki rewolucji proletariackiej, przy czym to specyficzne zawierało w sobie również i to, co było w danych sprzecznościach powszechne. Ta analiza stalinowska jest dla nas wzorem poznania tego co specyficzne i tego co powszechne w sprzecznościach, oraz wzajemnego związku między jednym a drugim.

Marks i Engels, jak również Lenin i Stalin, poruszając sprawę zastosowania dialektyki do badania obiektywnych zjawisk wskazywali zawsze na niedopuszczalność jakichkolwiek subiektywnych dowolności, na to, że — uwzględniając konkretne warunki, właściwe ruchowi obiektywnej rzeczywistości — należy rozpoznawać tkwiące w tych zjawiskach konkretne sprzeczności, badać konkretną sytuację poszczególnych stron sprzeczności i konkretny związek wzajemny przeciwieństw. Nasi dogmatycy doznają wciąż niepowodzeń właśnie dlatego, że nie posługują się taką metodą ujęcia sprawy. Powinniśmy wyciągnąć naukę z bankructwa dogmatyków i opanować naukową metodę, albowiem innej metody badania nie ma.

Stosunek między powszechnym a specyficznym charakterem sprzeczności — to stosunek między tym, co ogólne, a tym, co jednostkowe. Charakter powszechny polega na istnieniu sprzeczności we wszystkich procesach, na tym, że sprzeczności przenikają wszystkie procesy od początku do końca: sprzeczne są i ruch, i rzecz, i proces, i myślenie. Negować sprzeczność w zjawiskach — to znaczy negować wszystko. Jest to prawo powszechne prawdziwe dla wszystkich bez wyjątku czasów i krajów. Dlatego też sprzeczność ma charakter ogólny, absolutny. Jednakże to ogólne istnieje poprzez to, co jednostkowe, i bez tego, co jednostkowe, nie może być tego, co ogólne. Czyż może istnieć ogólne, jeśli odrzuci się wszystko, co jednostkowe? Jednostkowe powstaje wskutek tego, że każda sprzeczność posiada właściwe sobie cechy szczególne. Wszystko, co jednostkowe, jest uwarunkowane, czasowe i dlatego względne.

Ta teza o ogólnym i o jednostkowym, o absolutnym i o względnym jest kwintesencją zagadnienia sprzeczności właściwych zjawiskom; niezrozumienie tej tezy równoznaczne jest z wyrzeczeniem się dialektyki.

4. Sprzeczność główna i główna strona sprzeczności

W zagadnieniu specyficznego charakteru sprzeczności są jeszcze dwa momenty, które wymagają odrębnego rozpatrzenia, a mianowicie: główna sprzeczność i główna strona sprzeczności.

W każdym złożonym procesie rozwoju zjawisk tkwi szereg sprzeczności, wśród których znajduje się zawsze sprzeczność główna; jej istnienie i rozwój decydują o istnieniu i rozwoju pozostałych sprzeczności i oddziałują na nie.

Na przykład w społeczeństwie kapitalistycznym dwie przeciwstawne siły — proletariatus i burżuazja — tworzą główną sprzeczność. Inne natomiast sprzeczności, jak na przykład sprzeczność między resztkami klasy feudałów a burżuazją, sprzeczność między chłopami — drobnymi posiadaczami a burżuazją, sprzeczność między proletariatem a chłopami — drobnymi posiadaczami sprzeczność między burżuazją niemonopolistyczną a monopolistyczną, sprzeczność między burżuazyjną demokracją a faszyzmem, sprzeczności między krajami kapitalistycznymi, sprzeczności między imperiaлизmem a koloniami oraz inne sprzeczności — wszystkie one określane są przez tę sprzeczność główną i ulegają jej oddziaływaniu.

W krajach półkolonialnych, jak na przykład w Chinach, stosunki między główną sprzecznością a sprzecznościami niegłównymi przedstawiają skomplikowany obraz.

W wypadku agresywnej wojny imperialistów z takim krajem poszczególne jego klasy, z wyjątkiem niewielkiej garstki zdrajców narodu, mogą zjednoczyć się na pewien czas dla prowadzenia wojny narodowej przeciwko imperializmowi. W tym wypadku sprzeczność między imperializmem a danym krajem staje się sprzecznością główną, wszystkie zaś sprzeczności między poszczególnymi klasami wewnątrz tego kraju (włącznie z główną sprzecznością — między ustrojem feudalnym a masami ludowymi) ustępują chwilowo na plan drugi stając się sprzecznościami podporządkowanymi. Taka sytuacja była charakterystyczna dla okresu wojny opiumowej roku 1840 w Chinach wojny chińsko-japońskiej w roku 1894, wojny, którą prowadzili „bokserzy” w 1900 roku, jest też charakterystyczna dla obecnej wojny chińsko-japońskiej.

Jednakże w zmienionej sytuacji sprzeczności zamieniają się miejscami. Kiedy imperializm nie ucieka się do ucisku zbrojnego, lecz stosuje bardziej umiarkowane formy ucisku — presję w dziedzinie politycznej, ekonomicznej, kulturalnej i w innych dziedzinach — wtedy klasa panująca kraju półkolonialnego może skapitulować przed imperializmem i powstaje wówczas między nimi sojusz w celu wspólnego uciskania mas ludowych. W tym wypadku masy ludowe uciekają się nieraz do wojny domowej jako formy walki z blokiem imperialistów i klasą feudałów, imperializm zaś, nie podejmując działań bezpośrednich, korzysta często z dróg pośrednich, by pomóc reakcyjnym siłom kraju półkolonialnego w uciskaniu ludu. W takich wypadkach szczególnie zaostrzają się sprzeczności wewnętrzne. Sytuacja taka była charakterystyczna dla wojny rewolucyjnej roku 1911 rewolucyjnej wojny lat 1924—1927 dziesięcioletniej rewolucyjnej wojny agrarnej po 1927 roku w Chinach. Analogiczną sytuację widzimy również w wojnach wewnętrznych między rozmaitymi reakcyjnymi klikami rządzącymi w półkoloniach, na przykład w wojnach między militarystami w Chinach.

Gdy zaś rewolucyjna wojna w kraju przybiera takie rozmiary, że zaczyna zagrażać samemu istnieniu imperializmu i jego agentury — reakcji wewnętrznej, imperializm starając się utrzymać swe panowanie, ucieka się nieraz, poza wymienionymi środkami, również do innych środków: jest to bądź wniesienie rozłamu do obozu rewolucji, bądź też bezpośrednia inwazja obcych sił zbrojnych w celu udzielenia pomocy reakcji wewnętrznej. W tych wypadkach między obcym imperializmem

i reakcją wewnętrzną kraju, grupującymi się zupełnie otwarcie na jednym biegunie, a masami ludowymi, stojącymi na drugim biegunie, powstaje sprzeczność główna, która określa rozwój lub oddziałuje na rozwój innych sprzeczności. Przykładem takiej interwencji zbrojnej jest pomoc, jakiej różne kraje kapitalistyczne udzielały reakcjonistom rosyjskim po Rewolucji Październikowej. Przykładem rozłamu we froncie rewolucyjnym jest zdrada Ciang Kai-szeka w 1927 roku.

W każdym razie, nie ulega najmniejszej wątpliwości, że na każdym z rozmaitych etapów rozwoju procesu istnieje jedna tylko sprzeczność główna, która odgrywa rolę czołową.

Wynika stąd, że w każdym procesie, jeśli zawiera on wiele sprzeczności, jest zawsze jedna sprzeczność główna, która odgrywa czołową, decydującą rolę, podczas gdy inne zajmują miejsce drugorzędne i podporządkowane. ; zatem przy badaniu każdego procesu, jeśli jest to proces złożony, zawierający ponad dwie sprzeczności, trzeba starać się o odnalezienie sprzeczności ustaleniu tej głównej sprzeczności można z łatwością rozwiązać wszystkie problemy. Taka jest metoda, którą wskazał nam Marks badając społeczeństwo kapitalistyczne. Tę też metodę wskazują nam Lenin i Stalin badając imperializm i ogólny kryzys kapitalizmu, badając ekonomikę Związku Radzieckiego. Wiele tysięcy uczonych i praktyków nie rozumie tej metody, wskutek tego błędzą oni niejako w ciemnościach, nie mogą znaleźć głównego ogniwa i dlatego też nie mogą również znaleźć metody rozwiązania sprzeczności. Mówiliśmy już wyżej, że nic wolno traktować jednakowo wszystkich tkwiących w danym procesie sprzeczności, że należy odróżniać w nich sprzeczność główną i sprzeczności drugorzędne, przy czym rzeczą najważniejszą jest uchwycenie sprzeczności głównej. Czy można jednak ujmować jednakowo obie strony w poszczególnych sprzecznościach, bądź to w sprzeczności głównej, bądź w drugorzędnej? Nie, tego również czynić nie wolno. Poszczególne strony każdej sprzeczności rozwijają się nierównomiernie. Wydaje się niekiedy, że zachodzi między nimi stan równowagi, jest to jednak tylko sytuacja chwilowa i względna, natomiast sytuacja zasadnicza — to rozwój nierównomierny. Z dwóch stron sprzeczności jedna jest niezawodnie główną, druga zaś — drugorzędną. Główną jest ta, która odgrywa w sprzeczności czołową rolę. O charakterze rzeczy i zjawisk decyduje w zasadzie główna strona sprzeczności, która zajmuje dominujące położenie.;le takie położenie stron sprzeczności nie jest niezmiennie — obie strony sprzeczności, główna i niegłówna, przekształcają się jedna w drugą i odpowiednio do tego ulega również zmianie charakter zjawisk. Jeżeli w określonym procesie lub na określonym etapie rozwoju sprzeczności główną jej stroną jest ;, a niegłówna — B to na innym etapie rozwoju lub w innym procesie

rozwoju wzajemne położenie stron zmienia się — zmienia się w zależności od tego, w jakim stopniu zmienił się układ sił między obu walczącymi stronami sprzeczności w procesie rozwoju zjawiska.

Mówimy często, że „nowe zajmuje miejsce starego”. Zastąpienie starego przez nowe — to powszechne i przemożne prawo wszechświata. Przekształcenie się jednego zjawiska w inne w drodze skoku przybierającego rozmaite formy odpowiednio do charakteru samego zjawiska i warunków, w których to zjawisko ma miejsce — to właśnie stanowi proces zastępowania starego przez nowe. W każdym zjawisku tkwi sprzeczność między nowym a starym, sprzeczność, która rodzi różnorodną i skomplikowaną walkę. W wyniku tej walki nowe rośnie i wznosi się do roli naczelnej; stare natomiast maleje i obumiera; a gdy tylko nowe bierze górę nad starym, stare zjawisko o starej jakości przekształca się w nowe zjawisko o własnej nowej jakości. Z tego wynika, że o jakości rzeczy lub zjawisk decyduje w zasadzie główna strona sprzeczności, która zajmuje dominujące położenie. Kiedy główna strona sprzeczności, zajmująca dominujące położenie, ulega zmianie — zmienia się też odpowiednio jakość zjawiska.

Kapitalizm, który w dawnym, feudalnym społeczeństwie zajmował miejsce podrzędne, przekształca się w społeczeństwie kapitalistycznym w siłę panującą; odpowiednio do tego zmienia się też charakter społeczeństwa — przekształca się ono z feudalnego w kapitalistyczne. Feudalizm natomiast w nowym, kapitalistycznym społeczeństwie przekształca się z siły dawniej panującej w siłę podrzędną, a potem stopniowo ginie. Tak stało się na przykład w Anglii i Francji. W miarę rozwoju sił wytwórczych burżuazja przekształca się z nowej klasy, która odgrywała rolę postępową, w klasę starą, która odgrywa rolę reakcyjną, aż w końcu zostaje obalona przez proletariat i przekształca się w klasę wywłaszczoną i pozbawioną władzy. Również i ta klasa z biegiem czasu zginie. Proletariat, o wiele liczniejszy od burżuazji, rosnący wraz z burżuazją lecz znajdujący się pod jej panowaniem, stanowi nową siłę; proletariat, w początkowym okresie zależny od burżuazji, stopniowo rośnie, krzepnie i przekształca się w klasę niezależną, odgrywającą czołową rolę w dziejach, w klasę, która w ostatecznym wyniku obejmuje władzę i staje się klasą panującą. Zmienia się przy tym charakter społeczeństwa — przekształca się ono ze starego, kapitalistycznego w nowe, socjalistyczne. Taka jest droga, którą przebył już Związek Radziecki i którą nieuchronnie pójdą wszystkie inne kraje. Co się tyczy Chin, to w pełnym sprzeczności procesie przekształcenia ich w półkolonię naczelne miejsce zajmuje imperializm. Imperializm uciska lud chiński,

Chiny zaś z kraju niezawisłego przekształciły się w półkolonię. ;le sytuacja niechybnie ulegnie zmianie: w warunkach walki te siły, które pod przewodem proletariatu wyrosły w ludzie chińskim, niewątpliwie przekształcą Chiny z półkolonii w państwo niezawisłe, a imperializm zostanie obalony. Stare Chiny przekształcą się niewątpliwie w nowe Chiny. Przekształcenie się starych Chin w nowe obejmuje zmianę sytuacji zarówno starych, feudalnych sił, jak i nowych, ludowych sił. Stara, feudalna klasa obszarnicza zostanie obalona, przekształci się z klasy panującej w podporządkowaną i również stopniowo Zginie. Lud natomiast, pod przewodem proletariatu, przekształci się z siły podporządkowanej w panującą. Zmieni się przy tym charakter społeczeństwa chińskiego, czyli stare, półkolonialne, półfeudalne społeczeństwo przekształci się w nowe, demokratyczne. Podobne przekształcenia miały już miejsce w przeszłości. Dynastia mandżurska, która panowała w Chinach blisko 300 lat, została obalona podczas rewolucji 1911 roku i rewolucyjny „Tung-menghuei” pod kierownictwem Sun Jat-sena wywalczył zwycięstwo. Podczas wojny rewolucyjnej w latach 1924—1927 zjednoczone siły rewolucyjne Kuomintangu i partii komunistycznej na południu Chin przekształciły się ze słabych w potężne i osiągnęły zwycięstwo w Wyprawie Północnej, a groźni ongiś militaryści północni zostali obaleni. W roku 1927 siły ludowe kierowane przez partię komunistyczną skurczyły się poważnie pod ciosami reakcji kuomintangowskiej, lecz po oczyszczeniu swych szeregów od oportunistów znów stopniowo wzrosły i okrzepły. Na terytorium baz rewolucyjnych kierowanych przez partię komunistyczną chłopci z podwładnych przekształcili się w dzierżących władzę, obszarnicy zaś przeszli proces odwrotny. Tak to na świecie wciąż odbywa się zastępowanie starego przez nowe nieprzerwanie dokonuje się likwidacja starego i powstawanie nowego, zagłada starego i rodzenie się nowego, czyli obumieranie starego i rozwój nowego.

Niekiedy w walce rewolucyjnej trudności górują nad warunkami sprzyjającymi; w tym wypadku trudności stanowią główną stronę sprzeczności, a warunki sprzyjające — drugorzędną. Jednakże dzięki wysiłkom rewolucjonistów udaje się stopniowo przezwyciężyć trudności, wytworzyć nowe, sprzyjające okoliczności i wówczas niepomysłna sytuacja ustępuje miejsca pomyślnej. Tak było w Chinach po klęsce rewolucji w roku 1927, tak było również z Armią Czerwoną Chin podczas Wielkiego Marszu. Także w obecnej wojnie chińsko-japońskiej Chiny znajdują się znów w trudnej sytuacji, ale możemy to zmienić, osiągnąć zasadniczą zmianę w sytuacji strony chińskiej i strony japońskiej. W warunkach odwrotnych pomyślna sytuacja może przekształcić się w niepomysłną, jeżeli rewolucjoniści popełniają

błędy. Zwycięstwo odniesione w rewolucji lat 1924—1927 obróciło się w klęskę. W roku 1934 utracono całkowicie bazy rewolucyjne stworzone w szeregu prowincji Chin południowych po 1927 roku.

Tak samo przedstawia się sprawa ze sprzecznością zawartą w ruchu od niewiedzy do wiedzy w toku opanowywania nauk. Na samym początku, kiedy dopiero przystępujemy do studiowania marksizmu, Zachodzi sprzeczność między naszą nieznajomością lub ograniczoną znajomością marksizmu a znajomością marksizmu. Jednakże ucząc się gorliwie możemy osiągnąć przemianę niewiedzy W wiedzę, skromnej wiedzy w głęboką, nieporadności w stosowaniu marksizmu w swobodne jego stosowanie. Niektórzy sądzą, że istnieją takie sprzeczności, do których ta teza wcale nie ma zastosowania; jeżeli na przykład w sprzeczności między siłami wytwórczymi a stosunkami produkcji główną stroną są siły wytwórcze, w sprzeczności między teorią a praktyką główną stroną jest praktyka, w sprzeczności między bazą ekonomiczną a nadbudową stroną główną jest baza ekonomiczna, to wzajemne położenie stron rzekomo się nie zmienia. Jest to pojmowanie właściwe materializmowi mechanistycznemu, a nie dialektycznemu. Oczywiście, siły wytwórcze, praktyka i baza ekonomiczna występują, ogólnie biorąc, w głównej, decydującej roli i kto tego nie uznaje — nie jest materialistą. Należy jednak również przyznać, że w określonych warunkach również stosunki produkcji, teoria i nadbudowa występują Z kolei w głównej, decydującej roli. Kiedy bez zmiany stosunków produkcji siły wytwórcze nie mogą się dalej rozwijać, 'miana stosunków produkcji zaczyna odgrywać główną, decydującą rolę. Kiedy, mówiąc słowami Lenina „bez rewolucyjnej teorii niemożliwy jest również ruch rewolucyjny”¹⁹ wówczas stworzenie i rozpowszechnienie teorii rewolucyjnej zaczyna odgrywać główną, decydującą rolę. Kiedy trzeba wykonać jakieś zadanie (obojętnie jakie), ale brak ku temu określonego kierunku, metody, planu lub wytycznych, wówczas opracowanie kierunku, metody, planu lub wytycznych staje się rzeczą główną, decydującą. Kiedy nadbudowa polityczna, kulturalna itp. przeszkadza rozwojowi bazy ekonomicznej, przeobrażenia polityczne i kulturalne przekształcają się w sprawę główną, decydującą. Czy tezy te naruszają reguły materializmu? Nie, nie naruszają. Uznajemy bowiem, że w ogólnym biegu rozwoju historycznego pierwiastek materialny określa pierwiastek duchowy byt społeczny określa świadomość społeczną, ale równocześnie uznajemy i powinniśmy uznawać odwrotne oddziaływanie pierwiastka duchowego na materialny, odwrotne oddziaływanie świadomości społecznej na byt społeczny, odwrotne oddziaływanie nadbudowy na bazę ekonomiczną. Nie naruszamy przez to reguł materializmu, lecz odrzucając

materializm mechanistyczny bronimy materializmu dialektycznego.

Jeżeli studiując zagadnienie specyficznego charakteru sprzeczności zrezygnujemy z rozpatrzenia takich dwóch problemów, jak sprzeczność główna i niegłówna sprzeczności danego procesu oraz główna i niegłówna strona sprzeczności, to jest, jeśli zrezygnujemy z rozpatrzenia tych różnic zachodzących w sprzecznościach — wówczas wpadniemy w abstrakcję i nie będziemy w stanie zrozumieć konkretnie, co dzieje się ze sprzecznościami, a więc nie będziemy też mogli znaleźć właściwej metody rozwiązania sprzeczności. Owe różnice zachodzące w sprzecznościach, te ich cechy szczególne tłumaczą się nierównomiernością rozwoju stron sprzeczności. Nic w świecie nie rozwija się w sposób absolutnie równomierny, powinniśmy zatem zwalczać teorię równomierności czy też teorię równowagi. ; przy tym właśnie w nierównomierności rozwoju stron sprzeczności oraz w zmianach, którym ulegają główna i niegłówna strona sprzeczności w procesie rozwoju, przejawia się siła nowego, które zastąpić ma stare. Badanie rozmaitych stanów nierównomierności w rozwoju sprzeczności, badanie sprzeczności głównej i niegłównych, strony głównej i niegłówniej w sprzeczności — stanowi jedną z ważnych metod słusznego ustalania przez partię rewolucyjną swej strategii i taktyki politycznej oraz wojennej i powinno być przedmiotem wnikliwej uwagi wszystkich komunistów.

5. Tożsamość i walka przeciwieństw

Po wyjaśnieniu zagadnienia powszechnego i specyficznego charakteru sprzeczności musimy przejść do zbadania zagadnienia tożsamości i walki przeciwieństw. Tożsamość, jedność, zbieganie się, przenikanie wzajemne, wzajemne przesiąkanie przez siebie, wzajemna zależność (albo wzajemne uwarunkowanie), wzajemny związek lub wzajemne oddziaływanie — są to wszystko rozmaite terminy na określenie tego samego pojęcia, które sprowadza się do dwóch tez:

1) każda z dwóch stron wszelkiej sprzeczności w procesie rozwoju zjawisk zakłada istnienie drugiej przeciwstawnej jej strony przy czym obie strony współistnieją w jedności;

2) każda z dwóch przeciwstawnych stron przekształca się w określonych warunkach w swoje przeciwieństwo.

To właśnie nazywa się tożsamością.

Lenin mówi: „Dialektyka jest nauką o tym, jak mogą być i jak bywają (jak stają się) tożsame przeciwieństwa — w jakich warunkach bywają one tożsame, przekształcając się jedno w drugie — dlatego umysł ludzki nie powinien uważać tych

przeciwieństw za martwe, zastygłe, lecz za żywe, warunkowe ruchome przekształcające się jedno w drugie”¹⁶.

Na czym polega sens tych słów Lenina?

Przeciwieństwa we wszystkich procesach zawsze wyłączają się wzajemnie, walczą ze sobą, są sobie przeciwstawne. Zarówno w procesach rozwoju wszystkich zjawisk świata, jak i w myśleniu ludzkim zawarte są takie sprzeczne strony, wyjątków tu nie bywa. W procesie prostym istnieje tylko jedna para przeciwieństw, a w procesach złożonych bywa ich więcej. Te pary przeciwieństw tworzą z kolei nowe sprzeczności wzajemne. Taka jest natura wszystkich zjawisk obiektywnego świata i myślenia ludzkiego, tak powstaje ich ruch.

Wynikałoby z tego, że przeciwieństwa są w najwyższym stopniu nie tożsame, że bynajmniej nie stanowią jedności; czemuż więc mówimy o ich tożsamości czy jedności?

Chodzi o to, że sprzeczne strony nie mogą istnieć izolowane jedna od drugiej. Jeżeli brak jednej z dwóch przeciwstawnych, sprzecznych stron, znikają również warunki istnienia drugiej strony. Pomyślcie: czy może istnieć oddzielnie którekolwiek z przeciwstawnych sobie zjawisk lub przeciwstawnych co do swego znaczenia pojęć powstających w świadomości człowieka? Bez życia nie ma śmierci; bez śmierci nie ma życia. Bez góry nie ma dołu; bez dołu nie ma góry. Bez nieszczęścia nie ma szczęścia; bez szczęścia nie ma nieszczęścia. Bez łatwego nie ma trudnego; bez trudnego nic ma łatwego. Bez obszarnika nie ma dzierżawcy; bez dzierżawcy nie ma obszarnika. Bez burżuazji nie ma proletariatu; bez proletariatu nic ma burżuazji. Bez imperialistycznego ucisku narodowego nie ma kolonii i półkolonii; bez kolonii i półkolonii nie ma imperialistycznego ucisku narodowego. Tak przedstawia się sprawa ze wszystkimi przeciwieństwami. W określonych warunkach są one z jednej strony przeciwstawne sobie a z drugiej strony — pozostają we wzajemnym związku, wzajemnie przez siebie przesiakają, wzajemnie się przenikają, są współzależne. To właśnie nazywa się tożsamością. Wszystkim sprzecznym stronom właściwa jest w określonych warunkach nie-tożsamość, dlatego też nazywają się one przeciwieństwami. ;le zarazem zachodzi między nimi tożsamość i dlatego są one wzajemnie związane. Do tego właśnie odnoszą się słowa Lenina o tym, że dialektyka bada „jak mogą być i jak bywają (jak stają się) tożsame przeciwieństwa...” Jak mogą być? Ależ dlatego, że ich istnienie jest wzajemnie uwarunkowane. Oto pierwsze znaczenie pojęcia „toż-samość”.

Czy wystarczy jednak powiedzieć, że istnienie obu stron sprzeczności jest wzajemnie uwarunkowane, że zachodzi między nimi tożsamość i że dlatego współistnieją one w jedności? Nie, nie wystarczy. Sprawa nie ogranicza się do tego, że obie strony sprzeczności są wzajemnie uwarunkowane: jeszcze ważniejsza jest okoliczność, że przeciwieństwa przekształcają się jedno w drugie. Znaczy to, że każda z właściwych zjawisku dwóch sprzecznych stron przekształca się w określonych warunkach w swoje przeciwieństwo, przechodzi na miejsce zajmowane dotychczas przez przeciwną jej stronę. Oto drugie znaczenie pojęcia „tożsamość przeciwieństw”. Dlaczego więc i tużaj istnieje tożsamość? Spójrzcie: poprzez rewolucję proletariat przekształca się z klasy podporządkowanej w panującą, a burżuazja, która do tej pory panowała, przekształca się w klasę podporządkowaną, przechodzi na miejsce, które zajmował jej antypoda. W Związku Radzieckim już się to dokonało i tak też będzie na całym świecie. Nasuwa się pytanie: jakże mogłyby zachodzić takie zmiany, gdyby między tymi przeciwieństwami nie było w określonych warunkach związku i tożsamości?

Kuomintang, który na określonym etapie nowożytnej historii Chin odegrał pewną pozytywną rolę, przeszedł po roku 1917, wskutek właściwego mu charakteru klasowego i pod wpływem obiecanek imperializmu (to warunki), na drogę kontrrewolucji, a potem wobec zaostrenia się sprzeczności chińsko-japońskich i wobec prowadzonej przez partię komunistyczną polityki jednolitego frontu (to warunki) zmuszony był wypowiedzieć się za stawieniem oporu Japonii. Między przeciwieństwami, które się przekształcają jedno w drugie, istnieje określona tożsamość.

Na tym polega i będzie polegać proces realizowanej przez nas rewolucji agrarnej: władająca ziemią klasa obszarników przekształca się w klasę pozbawioną ziemi, a pozbawieni ziemi chłopci stają się drobnymi posiadaczami, którzy otrzymali ziemię. Istnienie i brak, uzyskanie i pozbawienie w określonych warunkach pozostają we wzajemnym związku, zachodzi między nimi tożsamość. W warunkach socjalizmu prywatna własność chłopów przekształci się z kolei we własność społeczną w socjalistycznym rolnictwie; dokonało się to już w Związku Radzieckim i dokona się na całym świecie. Między własnością prywatną a społeczną istnieje most wiodący z jednego brzegu na drugi; w filozofii nazywa się to tożsamością, wzajemnym przekształcaniem się, wzajemnym przenikaniem.

Utrwalenie dyktatury proletariatu czy dyktatury ludu — to przygotowanie warunków do likwidacji tej dyktatury i przejścia na wyższy szczebel, kiedy państwo jako takie zniknie. Utworzenie i rozwój partii komunistycznej — to przygotowanie warunków do zniknięcia partii komunistycznej i wszystkich partii politycznych w ogóle. Utworzenie kierowanej przez partię komunistyczną armii rewolucyjnej oraz prowadzenie wojny rewolucyjnej — to przygotowanie warunków do tego, aby na zawsze położyć kres wojnie. Oto szereg przeciwieństw, które zarazem warunkują się wzajemnie.

Wiadomo, że wojna i pokój — to zjawiska, z których jedno przekształca się w drugie. Na miejsce wojny przychodzi pokój; na przykład pierwsza wojna światowa przekształciła się w powojenny pokój; wojna domowa w Chinach obecnie ustała i w kraju zapanował pokój. Na miejsce pokoju przychodzi wojna; na przykład w roku 1927 współpraca między Kuomintangiem a partią komunistyczną przekształciła się w wojnę; możliwe, że również obecna pokojowa sytuacja międzynarodowa przekształci się w drugą wojnę światową. Dlaczego tak się dzieje? Dlatego że w społeczeństwie klasowym takie sprzeczne zjawiska, jak wojna i pokój, są w określonych warunkach związane wzajemnie.

Wszystkie przeciwieństwa znajdują się we wzajemnym związku i nie tylko w określonych warunkach współistnieją w jedności, lecz ponadto w innych określonych warunkach przekształcają się jedno w drugie — takie jest znaczenie pojęcia „tożsamość przeciwieństw” w całym jego zakresie. Właśnie o tym mówi Lenin: „....jak mogą być i jak bywają (jak stają się”) tożsame przeciwieństwa — w jakich warunkach bywają one tożsame, Przekształcając się jedno w drugie...” „...dlaczego umysł ludzki nie powinien uważać tych przeciwieństw za martwe, zastygłe, lecz za żywe, warunkowe, ruchome, przekształcające się jedno w drugie”? Dlatego że takie są w rzeczywistości obiektywnie istniejące rzeczy i zjawiska. Jedność lub tożsamość sprzecznych stron obiektywnie istniejącego zjawiska nie bywa nigdy martwa, zastygła, lecz jest żywa, warunkowa ruchoma czasowa, względna; wszystkie przeciwieństwa w określonych warunkach przekształcają się jedno w drugie; odbiciem zaś tego stanu rzeczy w myśleniu ludzkim jest dialektyczno-materialistyczny światopogląd marksistowski. Tylko reakcyjne klasy panujące, te, które istnieją teraz i które istniały w przeszłości, jak również będąca na ich służbie metafizyka rozpatrują przeciwieństwa nie jako żywe, warunkowe, ruchome, przekształcające się jedno w drugie, lecz jako martwe i zastygłe, propagując wszędzie ów opaczny pogląd i wprowadzając w błąd masę ludową w celu przedłużenia swego

panowania. Zadanie komunistów polega na demaskowaniu opacznych idei reakcjonistów i metafizyków, na propagowaniu właściwej zjawiskom dialektyki, na przyczynianiu się do przekształcenia się jednego zjawiska w drugie, nowe — w imię osiągnięcia rewolucyjnych celów.

Kiedy mówimy, że w określonych warunkach istnieje jedność przeciwieństw, mamy na myśli, że przeciwieństwa te są realne, konkretne i że przekształcenie się jednego z nich w drugie jest również realne i konkretne. Jeżeli weźmiemy najrozmaitsze metamorfozy, o których mowa w mitach, jak na przykład w micie o pogoni Kua Fu za słońcem z książki „Szanhaiking”¹⁷, w micie z książki „Huai-nan-tsy” o bohaterze I, który unicestwił strzałami z łuku dziewięć słońc¹⁸ o 72 metamorfozach Sun Wukunga z książki „Si ju-ci”¹⁹ i o przeobrażaniu się duchów i lisów w człowieka z książki „Liao Czai czy i”²⁰ itd. — to zobaczymy, że wzajemne przekształcenia się przeciwieństw w tych mitach są naiwnymi fantastycznymi przekształceniami, wytworem subiektywnej wyobraźni ludzi, powstałym pod wpływem przekształceń niezliczonych i różnorodnych realnych przeciwieństw; nie są to bynajmniej realne zmiany zachodzące w konkretnych przeciwieństwach. Marks mówił: „Każda mitologia przewycięża, opanowuje i kształtuje siły przyrody w wyobraźni i przy pomocy wyobraźni: znika więc z rzeczywistym opanowaniem tychże”,²¹. Chociaż zawarte w mitach (i w baśniach) opowiadania o niezliczonych metamorfozach mogą sprawiać ludziom przyjemność, ponieważ przedstawiają pokonanie przez ludzi sił przyrody, a najlepsze spośród nich mają nadto „wieczny urok” (Marks) to jednak mity powstawały nie na podstawie określonych konkretnych sytuacji wynikających z jedności i walki przeciwieństw i dlatego też nie są naukowym odbiciem rzeczywistości. Znaczący to, że stronom tworzącym sprzeczności w mitach lub baśniach brak było realnej jedności, że były to tylko jedności urojone. Dialektyka natomiast marksistowska w sposób naukowy odzwierciedla jedności w realnych przekształceniach.

Dlaczego jajo może przekształcić się w kurczę, a kamień przekształcić się w kurczę nie może? Dlaczego między wojną a pokojem istnieje związek wzajemny, a między wojną i kamieniem nie ma takiego związku wzajemnego? Dlaczego człowiek może urodzić tylko człowieka, a nie coś innego? Rzecz tu właśnie w tym, że jedność przeciwieństw możliwa jest tylko w określonych, koniecznych warunkach. Bez określonych, koniecznych warunków nie może być żadnej jedności.

Dlaczego rosyjska lutowa rewolucja burżuazyjno-demokratyczna roku 1917 przerosła bezpośrednio w proletariacką Październikową Rewolucję Socjalistyczną, a francuska rewolucja burżuazyjna nie przerosła bezpośrednio w rewolucję socjalistyczną i Komuna Paryska 1871 roku poniosła w końcu klęskę? Dlaczego Mongolia i Azja środkowa z ich ustrojem koczowniczym dokonują bezpośredniego przejścia do socjalizmu? Dlaczego rewolucja chińska może ominąć drogę kapitalistyczną i przejść bezpośrednio do socjalizmu, nie pójść starą drogą historyczną krajów zachodnich, nie przebywać etapu dyktatury burżuazyjnej? Wszystko to tłumaczy się jedynie konkretnymi warunkami każdego danego okresu. Jeżeli w procesie rozwoju zjawiska dojrzały już określone, niezbędne warunki, wówczas powstają określone przeciwieństwa, przy czym przeciwieństwa te (para lub więcej) są wzajemnie uwarunkowane i przekształcają się jedno w drugie. Inaczej wszystko to byłoby niemożliwe.

Tak przedstawia się sprawa tożsamości. ; cóż to jest walka? Jaki jest stosunek wzajemny między tożsamością a walką?

Lenin mówi: „Jedność (zbieganie się, tożsamość, równowaga dynamiczna) przeciwieństw jest warunkowa, czasowa, przejściowa, względna. Walka wzajemnie wyłączających się przeciwieństw jest absolutna, jak absolutny jest rozwój, ruch”²².
O czym mówi tutaj Lenin?

O tym, że wszystkie procesy mają początek i koniec, że wszystkie one przekształcają się w swoje przeciwieństwa. Stałość wszystkich procesów jest względna, podczas gdy zmienność wyrażająca się w przekształcaniu się jednego procesu w drugi jest absolutna.

Każdemu zjawisku w jego ruchu właściwe są dwa stany — stan względnego spoczynku i stan absolutnej zmiany. Te dwa stany są wynikiem wzajemnej walki dwóch przeciwstawnych pierwiastków tkwiących w samym zjawisku. Gdy zjawisko w swym ruchu znajduje się w pierwszym stanie, ulega ono jedynie zmianom ilościowym, a nie jakościowym i to właśnie przejawia się w pozornym spoczynku. Gdy zaś zjawisko w swym ruchu znajduje się w drugim stanie — wskutek tego, że w czasie gdy znajdowało się ono w pierwszym stanie zmiany ilościowe osiągnęły już pewien punkt kulminacyjny — następuje w nim rozbitcie jedności, powstaje zmiana jakościowa, a to przejawia się w zmianach widocznych. Obserwowane przez nas w życiu codziennym jedność, zespolenie, związek, harmonia, trwałość,

równowaga, zastój, spoczynek, stałość, równomierność, kondensacja, przyciąganie itd. — wszystko to są formy przejawiania się rzeczy znajdujących się w stanie zmian ilościowych, podczas gdy rozbitcie jedności i naruszenie stanu zespolenia, związku, harmonii, trwałości, równowagi, zastoju, spoczynku, stałości, równomierności, kondensacji i przyciągania oraz przejście ich w stan przeciwny stanowią formy przejawiania się rzeczy znajdujących się w stanie zmian jakościowych, zmian dokonujących się przy przechodzeniu jednego procesu w drugi. Rzeczy, zjawiska przechodzą niezmiennie z pierwszego stanu w drugi, przy czym walka przeciwieństw istnieje w obu stanach, a rozwiązanie sprzeczności dokonuje się poprzez drugi stan. Oto dlaczego jedność przeciwieństw jest warunkowa, czasowa, względna, a walka wzajemnie wyłączających się przeciwieństw – absolutna.

Mówiliśmy wyżej, że między przeciwieństwami istnieje tożsamość i dlatego mogą one współistnieć w jedności i przekształcać się jedno w drugie; wszystko zależy tu od warunków, to jest w określonych warunkach przeciwieństwa mogą stać się jednością i jedno przekształcać się może w drugie; bez tych określonych warunków niemożliwe jest kształtowanie się przeciwieństw, niemożliwe ich współistnienie i niemożliwe jest przekształcanie się jednego w drugie. Jedność przeciwieństw powstaje tylko w określonych warunkach i dlatego jedność jest warunkowa, względna. Twierdzimy zarazem, że walka przeciwieństw przenika cały proces od początku do końca i prowadzi do przekształcenia się jednego procesu w drugi; walka przeciwieństw istnieje wszędzie bez wyjątku i dlatego jest bezwarunkowa absolutna.

Połączenie jedności warunkowej i względnej z bezwarunkową i absolutną walką tworzy sprzeczny ruch wszystkich zjawisk.

My, Chińczycy, często mówimy: „Są przeciwstawne, a przecież jedno rodzi drugie”²³. Znaczy to, że między przeciwieństwami istnieje jedność. W słowach tych zawarta jest dialektyka, są one diametralnie sprzeczne z metafizyką. „Są przeciwstawne” — oznacza, że przeciwieństwa wyłączają się wzajemnie czy też walczą ze sobą; „jedno rodzi drugie” — oznacza, że w określonych warunkach przeciwieństwa są we wzajemnym związku i stają się jednością. Wewnątrz jedności toczy się przy tym walka, a bez walki nie ma jedności.

W jedności tkwi walka w tym co specyficzne — to co powszechne w tym co jednostkowe — to, co ogólne; mówiąc słowami Lenina, „...w tym, co względne, jest absolutne”²⁴.

6. Miejsce antagonizmu w szeregu sprzeczności

Gdy rozpatrujemy problem walki przeciwieństw, wyłania się pytanie, co to jest antagonizm. Na pytanie to odpowiadamy: antagonizm — to jedna z form walki przeciwieństw, a nie powszechna jej forma.

Historia ludzkości zna antagonizm między klasami, stanowiący specyficzny przejaw walki przeciwieństw. Jeżeli mówimy o sprzeczności między klasą wyzyskiwaczy a klasą wyzyskiwanych, to należy pamiętać, że i w społeczeństwie niewolniczym i w feudalnym i w kapitalistycznym obie te przeciwstawne sobie klasy współistnieją przez długi czas w jednym społeczeństwie. Toczą one ze sobą walkę; ale dopiero wówczas, gdy rozwój sprzeczności pomiędzy nimi dochodzi do określonego stadium, walka ta przybiera formę otwartego antagonizmu, który w procesie swego rozwoju znajduje ujście w rewolucji. W podobny sposób odbywa się w społeczeństwie klasowym przekształcenie się pokoju w wojnę.

W bombie — do chwili wybuchu — przeciwieństwa, wskutek określonych warunków, współistnieją czasowo w jedności. Dopiero z chwilą pojawienia się nowych warunków (zapłon) następuje wybuch. Analogiczna sytuacja zachodzi również w tych wszystkich zjawiskach przyrody, w których ostateczne rozwiązanie starej sprzeczności i narodziny nowej następują w formie otwartego starcia. Przyswojenie sobie tej tezy jest wyjątkowo ważne. Pomaga nam ona zrozumieć fakt, że w społeczeństwie klasowym rewolucje i wojny rewolucyjne są nieuniknione, że bez tego niemożliwe jest dokonanie skoku w rozwoju społeczeństwa, niemożliwe jest obalenie reakcyjnej klasy panującej, w rezultacie którego władzę obejmuje lud. Komuniści powinni demaskować kłamliwą propagandę reakcjonistów twierdzących, że rewolucja społeczna jest niepotrzebna i niemożliwa; komuniści powinni niezłomnie stać na stanowisku marksistowsko-leninowskiej teorii rewolucji społecznej, pomagając ludowi w zrozumieniu tego, że rewolucja społeczna jest nie tylko absolutnie niezbędna, lecz również całkowicie możliwa; dzieje całej ludzkości i zwycięstwo odniesione w Związku Radzieckim potwierdzają tę naukową prawdę.

Musimy jednak badać różne przejawy walki przeciwności w sposób konkretny, nie pozwalając sobie na niewłaściwe rozciąganie wyżej przytoczonej formuły na wszelkie zjawiska. Sprzeczności i walka mają charakter powszechny, absolutny, ale metody rozwiązywania sprzeczności, to znaczy formy walki, są różnorodne wskutek różnorodnego charakteru sprzeczności; jedne sprzeczności mają charakter jawnego antagonizmu inne — nie. Zgodnie z konkretnym rozwojem zjawisk niektóre początkowo nieantagonistyczne sprzeczności rozwijają się w antagonistyczne, niektóre zaś początkowo antagonistyczne rozwijają się w nieantagonistyczne.

W warunkach społeczeństwa klasowego sprzeczności między słusznymi a błędnymi poglądami w szeregach partii komunistycznej są, jak mówiliśmy wyżej, odbiciem w partii sprzeczności klasowych społeczeństwa. W początkowym okresie czy też w poszczególnych zagadnieniach sprzeczności te nie zawsze od razu przejawiają się jako antagonistyczne. Jednakże w miarę rozwoju walki klasowej sprzeczności te mogą rozwinąć się w antagonistyczne. Historia WKP(b) pokazała nam, że sprzeczności między słusznymi poglądami Lenina i Stalina a błędnymi poglądami Trockiego, Bucharina i innych w początkowym okresie nie występowały jeszcze w formie antagonistycznej, później jednak rozwinęły się w sprzeczności antagonistyczne. Podobne okoliczności miały też miejsce w historii Komunistycznej Partii Chin. Sprzeczności między słusznymi poglądami wielu towarzyszy w naszej partii a błędnymi poglądami Czen Tu-siu Czang Kuo-tao i innych również w początkowym okresie nie występowały w formie antagonistycznej, lecz później rozwinęły się w antagonistyczne. W chwili obecnej sprzeczności między słusznymi a mylnymi poglądami wewnątrz naszej partii nie występują w formie antagonistycznej i jeżeli towarzysze, którzy popełnili błędy, potrafią je naprawić, sprzeczności te nie rozwiną się w antagonistyczne. Dlatego też partia powinna z jednej strony prowadzić ostrą walkę z mylnymi poglądami, ale z drugiej strony — dać towarzyszom, którzy popełnili błędy, pełną możliwość zdania sobie z nich sprawy. W takiej sytuacji zbyt ostra walka jest oczywiście wyraźnie niecelowa. Jeżeli jednak osoby, które popełniły błędy, będą ich broniły i pogłębiały je, sprzeczności te mogą rozwinąć się w antagonistyczne.

Sprzeczności ekonomiczne między miastem a wsią w społeczeństwie kapitalistycznym (gdzie miasto, kontrolowane przez burżuazję, bezlitośnie grabi wieś) oraz na obszarach znajdujących się pod panowaniem Kuomintangu (gdzie miasto, kontrolowane przez: obcy imperializm i wielką burżuazję kompradorską Chin, po barbarzyńsku grabi wieś) są w najwyższym stopniu antagonistyczne. Ale

w kraju socjalizmu oraz na terenie naszych baz rewolucyjnych te antagonistyczne sprzeczności stały się nieantagonistyczne, a w społeczeństwie komunistycznym — znikną.

Lenin mówi: „Antagonizm i sprzeczność — to całkiem nie to samo. Pierwsze w warunkach socjalizmu zniknie drugie pozostanie”²⁵. Znaczy to, że antagonizm jest tylko jedną z form walki przeciwieństw, nie zaś jej formą powszechną; dlatego też nie wolno stosować tego terminu wszędzie, bez wyboru.

7. Zakończenie

Teraz możemy dokonać krótkiego uogólnienia. Prawo sprzeczności właściwe rzeczom, zjawiskom, czyli prawo jedności przeciwieństw, jest podstawowym prawem przyrody i społeczeństwa, a zatem i podstawowym prawem myślenia. Jest ono wręcz przeciwstawne metafizycznemu pogładowi na świat. Jego odkrycie stanowiło wielką rewolucję w historii poznania. Z punktu widzenia materializmu dialektycznego sprzeczności istnieją we wszystkich procesach zachodzących w obiektywnych zjawiskach i w subiektywnym myśleniu, sprzeczności przenikają wszystkie procesy od początku do końca — na tym polega powszechny i absolutny charakter sprzeczności. Sprzeczne zjawiska i każda ze stron sprzeczności mają swoje cechy szczególne — na tym polega specyficzny i względny charakter sprzeczności. W określonych warunkach przeciwieństwom właściwa jest tożsamość, wskutek czego możliwe jest ich współistnienie w jedności, jak również ich przekształcanie się we własne przeciwieństwo. Na tym również polega specyficzny i względny charakter sprzeczności. Jednakże walka przeciwieństw toczy się nieustannie, trwa ona zarówno podczas współistnienia przeciwieństw, jak i podczas przekształcania się jednego z nich w drugie, przy czym w sposób szczególnie wyraźny walka ta przejawia się podczas przekształcania się jednego przeciwieństwa w drugie — i na tym polega znów powszechny i absolutny charakter sprzeczności. Badając specyficzność i względny charakter sprzeczności, należy mieć na uwadze różnicę między sprzecznością główną a sprzecznościami niegłównymi, między główną a niegłówną stroną sprzeczności. Gdy badamy powszechny charakter sprzeczności i walkę przeciwieństw, musimy mieć na uwadze różnice między różnorodnymi formami walki przeciwieństw, w przeciwnym bowiem wypadku nieuniknione są błędy.

Jeżeli w wyniku studiów wyłuszczone powyżej podstawowe tezy staną się dla nas naprawdę jasne, wówczas zdołamy rozbić poglądy dogmatyczne, które są

diametralnie sprzeczne z podstawowymi zasadami marksizmu-leninizmu i przynoszą szkodę naszej sprawie rewolucyjnej; wówczas będziemy mogli towarzyszący posiadającym doświadczenie pomóc ująć ich doświadczenie w system, podnieść je na wyżyny zasad i uniknąć powtórzenia błędów empiryzmu. Oto krótki wniosek wypływający z rozpatrzenia przez nas prawa sprzeczności.

Przypisy:

1. W. I. Lenin „Konspekt książki Hegla Wykłady historii filozofii”, t. I, Szkoła Eleacka (Zeszyty filozoficzne. Moskwa 1947 str. 237. — Red.).
2. Patrz W. I. Lenin „W sprawie dialektyki”: „Rozdwojenie jedności i poznanie jej sprzecznych części (patrz cytaty z Filona o Heraklicie na początku części III („O poznaniu” lassalowskiego Heraklita) stanowi sedno (jedna z istot . jedna z podstawowych, jeśli nie podstawowi) właściwość lub cechę) dialektyki” (Zeszyty filozoficzne cyt. wyd. str. 327. —Red.). Patrz także W. I. Lenin, „Konspekt książki Hegla - Nauka logiki”: „Pokrótce można określić dialektykę jako naukę o jedności przeciwieństw. Uchwycimy w tym określeniu jądro dialektyki. ale wymaga to wyjaśnień i rozwinięcia” (Zeszyty filozoficzne cyt. wyd. str. 194. — Red.).
3. W. I. Lenin „W sprawie dialektyki” (Zeszyty filozoficzne cyt. wyd. str. 327 — 328. —Red.).
4. W epoce Han znany przedstawiciel szkoły konfucjaoskiej Tung Czung-szu (lata 179— 104 przed n. e.) powiedział cesarzowi Wu-ti: „Tao pochodzi od nieba. Niebo jest niezmiennie a zatem niezmiennie jest również tao”. Starożytni filozofowie chińscy często używali słowa „tao”. Słowo to znaczy — „droga” „zasada”, a również „prawo” „prawidłowość”.
5. F. Engels „Anty-Dühring”. Część pierwsza. Filozofia, XII. Dialektyka. Ilość i jakość (Warszawa 1949 str. 119. — Red. przekł. polsk.).
6. W. I. Lenin. „W sprawie dialektyki” (Zeszyty filozoficzne cyt. wyd. str. 327. — Red.).
7. F. Engels. „Anty-Dühring”. Część pierwsza. Filozofia XII. Dialektyka. Ilość i jakość (Warszawa 1949. str. 119—120. — Red. przekł. polsk.).
8. W. I. Lenin „W sprawie dialektyki” (Zeszyty filozoficzne cyt. wyd. str. 327. — Red.).
9. W. I. Lenin. „W sprawie dialektyki” (Zeszyty filozoficzne cyt. wyd. str. 328. — Red.).
10. Patrz W. I. Lenin „Komunizm”. W artykule tym W. I. Lenin, krytykując Belę Kuhna, który był członkiem Komunistycznej Partii Węgier, a później zdemaskowany został jako zdrajca sprawy klasy robotniczej, pisał, że Bela Kuhn pomija „to na czym polega kwintesencja, żywa dusza marksizmu: konkretną analizę konkretnej sytuacji” (Dzieła 4 wyd. ros.. t. 31 str.
11. Sun-tsy (albo Sun-Wu: nazywano go także Sun Wu-tsy)—słynny chiński dowódca i teoretyk wojskowy w V wieku przed n. e. autor rozprawy „Sun-tsy”, złożonej z 13 rozdziałów. Cytat ten zaczerpnięto z trzeciego rozdziału książki „Sun-tsy” — „Przygotowanie natarcia”.
12. Wei Czeng (lata 580 — 643 n. e.) _ działacz polityczny i historyk, który żył w pierwszym okresie epoki Tang. Cytat ten zaczerpnięto z tomu 192 kroniki „Tszyczy Tungczien”.
13. „Szuihuczuang” — najwybitniejsze dzieło literackie XIV wieku, napisane pod koniec panowania dynastii Juan i na początku panowania dynastii Ming. Za autora tej powieści uchodzi Szy Nai-an. Zawiera ona opis wojny chłopskiej w ostatnich latach panowania północnej dynastii Sung. Sung Kiang—to główny bohater powieści. Osada Czucziaczuang znajdowała się niedaleko od Lienszanpo — bazy wojny chłopskiej. Panem tej osady był wielki obszarnik-despota Czu Czao-feng-
14. W. I. Lenin „Raz jeszcze o związkach zawodowych, o chwili bieżącej i o błędach Trockiego i Bucharina” (patrz „Lenin i Stalin o budownictwie partyjnym” t. II Warszawa 1954. str. 232—233. — Red. przekł. polsk.).
15. W. I. Lenin. „Co robić?” (Dzieła, t. 5, Warszawa 1950, str. 404. —Red. przekł. polsk.).
16. W. I. Lenin. „Konspekt książki Hegla Nauka logiki”, — (Zeszyty filozoficzne cyt. wyd. str. 83. - Red.).
17. „Szanhaiking” — utwór z epoki Czankuo (V— III w. przed n. e.). Kin Fu — to istota boska opisana w książce „Szanhaiking”. Czytamy w niej: „Kua Fu popędził za słońcem. W drodze poczuł pragnienie i pił wodę z dwóch rzek — Huangho i Weiho. Wody tych rzek nie starczyło i Kua Fu pospieszył na północ, ażeby napić się tam z Wielkiego Morza.

Nie zdołał jednak dobiec do miejsca i w połowie drogi umarł z pragnienia. Pozostawiony przezeń kij przemienił się w las” (rozdział „Haiwaipeiking”).— 370

18. I — bohater legendy starochińskiej. W znanym micie o tym, jak bohater I strzelał do słońc, mowa jest o jego celności w strzelaniu z łuku. W książce „Huainan-tsy” napisanej przez Liu ;na (przedstawiciel możnowładztwa z epoki Han — II wiek przed n. e.) czytamy: „W czasach Jao wschodziło równocześnie 10 słońc, spaliły się wszystkie zasiewy zboża, zginęły wszystkie rośliny i lud nie miał co jeść. Szybkonogie drapieżne zwierzęta z głową smoka pożerające ludzi, potwory z długimi zębami, potwory wywołujące pożary i powodzie, ptaki-huragany burzące domostwa, dziki potwornych rozmiarów, ogromne jadowite węże przynosiły nieszczęścia ludowi. Jao kazał I zastrzelić 10 słońc na niebie i potwory na ziemi... Cały lud wielce się radował”.

Pisarz Wang I z epoki Wschodnich Han (II wiek n. c.) w uwagach do wierszy starożytnego poety Czu Juana „Tienwen” również pisze: „Za czasów Jao wchodziło jednocześnie 10 słońc i spłonęły wszystkie rośliny. Jao kazał I zestrzelić 10 słońc. I strącił dziewięć słońc... a jedno słońce pozostało”. — 370

19. „Si ju-ci” — fantastyczna powieść, napisana w XVI wieku n. e. Głównym bohaterem powieści jest Sun Wu-kung — małpa-czarownik. Posiadała ona tajemnicę 72 metamorfoz i mogła wedle swych życzeń przekształcać się w zwierzę, ptaka, rybę, owada, trawę, drzewo, różne przedmioty, człowieka itd.

20. „Liao Czai czy i” — zbiór bajek ułożony przez Pu Sung-linga w epoce dynastii Tsing (XVII w.) na podstawie zebranych przezeń podań ludowych. Zbiór zawiera 431 opowiadań, przeważnie o cudach dokonywanych przez tajemniczych pustelników i przebiegłe lisy.

21. K. Marks „Przyczynek do krytyki ekonomii politycznej” (Warszawa 1953 str. 258. — Red. przekł. polsk.).

22. W. I. Lenin „W sprawie dialektyki” (Zeszyty filozoficzne cyt. wyd. str. 328. — Red.).

23. Zdanie to spotyka się po raz pierwszy w kronice „Czienhan szu” (tom XXX rozdz. „I wen czy”), której autorem jest znany historyk chiński I wieku Pan Ku. Później zdanie to uzyskało szeroką popularność. Tekst Pan Ku głosi: „Spośród dziecięciu szkół filozoficznych zasługuje na uwagę tylko dziewięć. Wszystkie one powstały w okresie, kiedy władza legalnego monarchy upadła, a miejscowi władcy pocięli walczyć między sobą, przy czym każdy z nich zaczął rządzić na własną modłę. W tych warunkach pojawiły się, jedna po drugiej, liczne szkoły i każda z nich wysuwając swoje własne tezy wychwalała to, co uważała za słuszne. Każda głosiła usilnie swoją doktrynę, ubiegając się o przyjęcie jej przez któregoś z miejscowych władców. Ich poglądy, pomimo różnic, podobnie jak ogień i woda, unicestwiały się i rodziły wzajemnie. Miłosierdzie i poczucie obowiązku, respekt i przyjaźń są przeciwstawne ale jedno rodzi drugie”.

24. W. I. Lenin „W sprawie dialektyki (Zeszyty filozoficzne cyt. wyd. str. 328. — Red.).

25. W. I. Lenin. „Uwagi o książce N. Bucharina Ekonomika okresu przejściowego ”, (Zbiór leninowski XI. 2 wyd. ros. str. 357. — Red.).